

N O R S K R I F T

Redaksjon:

Bernt Fossestøl,	rom C236,	Wergelands hus
Gudleiv Bø,	" C316,	" " "
Åsfrid Svensen	" C318,	" " "
Kjell Ivar Vannebo,	" C230,	" " "

Manuskripter kan leveres direkte til disse eller sendes til:

NORSKRIFT

Institutt for nordisk språk og litteratur

Postboks 1013, Blindern

OSLO 3

Manuskriptene bør være skrevet på maskin i A4-format, med linjeavstand $1\frac{1}{2}$, marg ca. 4 cm. og med reine typer på et godt fargeband.

NORSKRIFT er et arbeidsskrift og er følgelig beregnet på artikler av foreløpig karakter. Ved eventuelle henvisninger til disse bør det derfor på en eller annen måte markeres at det dreier seg om utkast. Artiklene kan heller ikke mangfoldiggjøres uten tillatelse fra forfatterne.

Innholdsfor-te-g-n-e-l-s-e.

Forord	s. 1
Fredrik Juel Haslund: En presentasjon av Willy Dahls litteraturhistorie, bind II, og innledning til en prinsippdiskusjon om litteraturhistorieskriving	s. 3
Edvard Beyer: Om Willy Dahl: <u>Norges litteratur II.</u> Tid og tekst 1884 - 1935	
Kåre Lunden: Poetar og poteter. Litteraturhistoria sett frå agrarhistorisk synsstad	s. 24
Geir Mork: Om Willy Dahls <u>Norges litteratur, Bd. 2,</u> og litt om litteraturhistorieskriving elles	s. 32
Guttorm Fløistad: Tekst og tid. En kommentar til Willy Dahls <u>Norges litteratur</u>	s. 45
Otto Hageberg: Litt om lyrikk i Tid og tekst 1884-1935	s. 49
Willy Dahl: Kringsatt av venner går jeg inn i min strid	s. 53
Irene Iversen: Revurdering eller nedvurdering? Oppgjør eller opptelling? En alvorlig ment polemikk mot Willy Dahls <u>Norges litteratur</u>	s. 62

F o r o r d.

Ved å skrive og utgi en norsk litteraturhistorie som har pretensjonene å være "annerledes", har Willy Dahl invitert til debatt om noe vi har drøftet alt for lite - nemlig om hva litteraturhistorie er eller bør være, hvem den skrives for, hvilke funksjoner den skal fylle og hva den skal inneholde, og kanskje ikke minst: hvilke krav til vitenskapelighet skal man stille? Og ettersom debatten tar sitt utgangspunkt i et konkret forsøk, blir det naturlig også å vurdere hvorledes Willy Dahl har løst oppgaven.

Den direkte foranledning til at disse åtte artiklene foreligger, er at Institutt for nordisk språk og litteratur i Oslo tirsdag 19. mars 1985 arrangerte et seminar om Willy Dahls Norges litteratur II: Tid og tekst 1884 - 1935, der forfatteren selv skulle være tilstede, svare på kritikk og delta i meningsutvekslingen.

Det viste seg imidlertid problematisk å skaffe fram en person som var villig til å åpne symposiet. Det gikk som under kongesønnens bryllup (Matt. 22, 1 - 14), at mange ble kallet og følte seg smigret over det - men ingen følte seg utvalgt. Noen skulle se til sin aker, andre til sitt kjøpmannsskap. En hadde fått for meget ris av Dahl til at han fant det passende å innlede. En annen for meget ros til at han ville kaste den første sten. Det hjalp ikke at seminarlederen fristet med at det fete kveg jo stod rede til slaktning, og at den gode vin ville flomme så snart slaktet var tilberedt. Det gikk derfor ikke bedre enn, at seminarlederen - med fare for å kastes ut i det ytterste mørke, der det er gråt og tenners gnidsel - selv måtte stå også for denne del av serveringen. Da den vel var overstått, viste det seg heldigvis at forsamlingen hadde fått talens bruk, og det kom en rekke interessante innlegg, slik at redaksjonen av Norskraft ilte til for å sikre seg bidragene.

Den innledning som her er gjengitt, er stort sett identisk med den som ble fremført muntlig på seminaret.

Det samme gjelder Edvard Beyers og Otto Hagebergs innlegg. De øvrige bidrag er derimot i noe større grad omarbeidelser eller nyskapinger - utformet etterpå.

Av bidragsyterne er Kåre Lunden historiker og Guttorm Fløistad idéhistoriker av fag, mens de øvrige seks er litteraturhistorikere med nordisk litteratur som speciale.

Bidragsyterne har stått fritt til hva de skulle skrive om. Noen mindre gjentakelser fra bidrag til bidrag har derfor ikke vært til å unngå, men man må vel si at stort sett supplerer de hverandre. Ingen har vært pålagt å konsentrere seg på en bestemt problemstilling, og vi ser da også at en del har spredd seg over flere. "Ekkefølgen på innleggene er likevel søkt redigert ved at de som i hovedsak behandler litteraturhistorie som genre - generelt eller i det spesielle tilfelle her - settes først, mens de som mer er konsentrert på den litterære kanon følger deretter. Willy Dahl har så fått tilsendt innleggene til kommentarer (som det vil fremgå av teksten: utskrevet på dataskjerm). Sist kommer Irene Iversens innlegg, fordi det ble innsendt etter at Dahl hadde skrevet sine kommentarer, og hennes kritikk er derfor ikke besvart av ham. Innlegget har ikke mindre tyngde av den grunn, men må ses som uttrykk for at debatten går videre.

Forrige gang det kom ut en norsk litteraturhistorie - på midten av 1970-tallet - ble det også innledet til en fagkritisk debatt. Men den fortonte seg mere som en konfrontasjon, og det ble lite av prinsipiell meningsutveksling. Noe av forklaringen på det kan kanskje bero på at noe av kritikken ble oppfattet som personrettet.

Willy Dahl befinner seg i en noe annen posisjon. Han beskriver den selv som "kringsatt av venner" - jeg formoder underforstått: som både omfavner ham hjertelig, lykkømsker ham - og dolker ham. Men Dahl har vist ved flere anledninger at han er en mann som tåler et risp eller flere: "Du vet, eg har hård hud".

Det som kjennetegner de fleste av bidragsyterne, er at de deler Dahls oppfatning om at samfunnsaspektet er vesentlig i en litteraturhistorisk fremstilling. Der de skiller lag, er i synet på hvordan dette bør komme til uttrykk. Det er derfor en debatt som peker fremover. Den er ikke avsluttet med disse åtte innleggene, men bør fortsette. Gjerne i disse spalter.

Fredrik Juel Haslund:

EN PRESENTASJON AV WILLY DAHLS LITTERATURHISTORIE, BIND II, OG INNLEDNING TIL EN PRINSIPDISKUSJON OM LITTERATURHISTORIE-SKRIVING.

Med basis i Willy Dahls Norges litteratur II: Tid og tekst 1884 - 1935 er det min intensjon å innlede til en diskusjon som forhåpentligvis kan kaste lys over litteraturhistorie-skrivningens vanskelige kunst, et område som har vært alt for lite drøftet her i landet. Det er verdifullt at en slik diskusjon kan føres med utgangspunkt i et konkret arbeide, der intensjonen har vært å gå nye veier i denne historieskrivningen. Vi skal derfor starte med en kritisk presentasjon av verket og av forfatteren som historie-skriver.

For å ta det siste først, så er Willy Dahl ingen novise når det gjelder å skrive litteraturhistorier. Og jeg nevner dem alle her, fordi jeg tror at hans tidligere erfaringer også er nedfelt her i hans siste verk.

Som hans første arbeide i genren vil jeg regne Stil og struktur med førsteutgave fra 1965 - en fremstilling av den litterære stils og de litterære strukturers historie i Norge. Så kommer to versjoner av oversikter over "norsk prosa gjennom et kvart århundres etterkrigstid": Fra 40-tall til 60-tall (1969) og Fra 40-tall til 70-tall (1973). Til genren kan vi også regne et meget selektivt Nytt norsk forfatterleksikon (1971), som han står som redaktør av. I midten av 1970-årene kom sjettede bind av Cappelens Norges litteraturhistorie, som omfattet etterkrigstiden og var skrevet av Dahl alene (ca. 500 sider).

Før bindet forelå hadde Dahl publisert i NLA 1974 et interessant essay med tittelen "Jeg skal aldri gjøre det mer", der han foregriper kritikken av sin egen fremstilling i bind 6, men dessuten foregriper han jo her også kritikken av sine fremtidige litteraturhistorier. Han fremlegger nemlig i

essayet en rekke synspunkter på hvorledes litteraturhistorie bør skrives og hvorledes den ikke bør skrives. Og i sitt seneste arbeide har han delvis tatt konsekvensen av sine synspunkter, og delvis ikke. Det kan senere bli aktuelt å spørre: hvorfor har han ikke realisert dem fullt ut? De er jo fornuftige.

Dahl åpner sitt essay med å si: Dette skal jeg aldri, aldri gjøre mere. Og han avslutter med å nynne en bergensk revyviser som låter omtrent slik:

Vi skal aldri gjorre det mere,
aldri gjorre det mere,
ikkje før enn neste gang

Og neste gang skrev Dahl en litteraturhistorie for gymnaset, som jeg ikke har lest ennå, men som flere av mine barn har lest med stor interesse; (Dessverre hadde de solgt den da jeg skulle kikke på den.)

I 1981 kom så første bind av Norges litteratur - Tid og tekst 1814 - 1884. Og nå i høst var han her igjen med bind II.

Disse bindene - er jeg blitt fortalt - er skrevet med to års permisjon fra undervisning. Det er liten grunn til å feste seg ved at bind II var lovet ferdig alt i 1982. Jeg synes det er en imponerende arbeidsprestasjon.

Før jeg tar for meg dette bind II, vil jeg først presentere min forutfattede mening om Dahl som litteraturhistoriker. Jeg har ikke lest alt han har skrevet, men en god del.

Jeg vil da først fremheve Dahls store arbeidskapasitet. Han har en stor og mangslungen produksjon.

Dernest vil jeg fremheve, at han skriver godt - levende, presist og morsomt. Det burde jo egentlig være inngangsbilletten for en hver litteraturhistoriker, men dessverre er det jo ikke på langt nær slik. Men Willy Dahl fører en lett penn - hva enten han skriver på bokmål eller nynorsk.

Han er også en meget fantasirik forsker med et oppkomme av nye idéer, assosiasjoner, som det er morsomt, artig å bli presentert for. Men av og til ergrer man seg over at disse teoriene hans kan være noe lettbent fremsatt. Empirisk underbygging har ikke vært Willy Dahls sterkeste side. Da har han mere legning for eksegesen - en ferdig teori som verk eller forfatterskap tolkes inn i.

Dahls dilemma er vel egentlig, at han er utdannet nykritiker - og der er han god. Men så har han ønsket å orientere seg mot en samfunnsrelatert litteraturforskning, og så er han ikke utdannet historiker - og der har han problemer.

Sett i lys av forfatterskapet vil jeg da si om det nye verket at de sterke sidene - arbeidskapasiteten, skriveferdigheten, iddikdommen - er der i usvekket grad. Når det gjelder de svake sidene - tendensen til eksegesen og den ikke fulle historiske beherskelse - kan det heller ikke spores vesentlige forandringer. Men vi må jo her minne om at vanskelighetene ved en historisk fremstilling er større i dette bindet enn i det forrige - bl.a. som følge av økende materialmengde, stigende kompleksitet i samfunnsorganismen og tiltagende sosial osmose.

Hvis jeg skal forsøke å gi en kort karakteristikk av verket, vil jeg først og fremst fremholde at det er en høyst personlig bok. Dahls vurderinger er hans egne. De er ikke avskrifter av tidligere forskeres. Han vil hevde - og med rette - at ingen litteraturhistoriker er objektiv - selv om han opptrer med nøytrale, kjølige formuleringer. Ingen skal være i tvil om, at Willy Dahl er subjektiv. Det er en styrke, der han får det til, og i få pregnante setninger meisler ut en karakteristikk. Det kaller på tilslutning eller på motsigelse - det engasjerer. Men det blir en begrensning i de tilfelle der han overser, forenkler, misforstår, og - kan man lure på i et par tilfelle - fortegner et fenomen. Jeg har da ikke oversatt, at han i margin i visse tilfelle henviser til divergerende oppfatninger.

Jeg skal senere komme inn på mine funderinger over hvilke funksjoner en slik litteraturhistorie kan ha. Men jeg vil allerede her spørre at boka iallfall på ett område vil være en sikker suksess- som arsenal for oppgavetekster ved eksamen i norsk litteratur til grunnfag, mellomfag og hovedfag - omtrent slik:

Willy Dahl hevder i sin litteraturhistorie bind II, side xyz, følgende --- (her slår man opp på en tilfeldig side og siterer) --- Drøft denne påstanden.

Ved sitt personlige preg og sitt engasjement kan Dahls litteraturhistorie her minne om Kristian Elsters altfor upåaktede. Men Elster har en ennå bredere lesning bak seg. Dahls litteraturhistorie er mere selektiv. I synet på hvilke faktorer som er bestemmende for den litterære utvikling, er de to meget forskjellige.

Det som skiller Dahls fremstilling fra de fleste tidligere litteraturhistoriers, er, at samlede fremstillinger av forfatterskapene ikke er noe organiserende hovedprinsipp. Til erstatning får vi for de større forfatterskap knappe leksikonpregede oversikter i egne rammer. I slike rammer kan vi også få korte definisjoner av litterære termer - noen litt for forenklet.

Hva er det så som erstatter forfatterbiografien som samlende enhet for omtale av verkene? Vi ser at Dahl disponerer etter varierende prinsipp. Vi kan få deler av et forfatterskap - anslagsvis over ti-femten år - samlet. Det gjelder f.eks. Hamsuns produksjon... som er fordelt på tre ulike steder i fremstillingen. Den samlede omtale av Hamsun vil forøvrig gå gjennom alle tre bind. I andre tilfelle får vi verkene enkeltvis under bestemte temaområder - f.eks. de kondisjonerte kvinners ekteskapsproblemer i 1880-årenes litteratur. Vi kan også få omtalen av verkene samlet under en bestemt genre over et tiår - "de store romanseriens tid" (Sneskavlen ... Juvikfolke etc.). Men vi kan også få en organisering av forfatterskap med basis i beslektede sosiale erfaringer. Dette

går nokså godt så lenge Dahl ennå holder liv i embetsstanden. Når det gjelder bøndene skjer det en todeling. I et stor-kapittel får vi diktere - lyrikere, romanforfattere, novellister og essayister - utgått fra bondestanden innrammet av skildringer av bønder sett med kondisjonerte forfatteres øyne. Men som tiden går og samfunnstrukturen blir mer og mer komplisert, blir det godt å ha den store, sorte gryte "småborgerkapet" å putte forfattere og verk i - en forøvrig med Willy Dahls penn odiøs betegnelse. "Småborgeren i modernismens, modernitetens og psykologiens lys" heter et kapittel der det midt i kavalkaden av middelklassemenn og deres problemer dukker opp en presentasjon av Gunnar Larsens To mistenkelige personer. Så romslig og intetsigende som denne betegnelsen er i Willy Dahls terminologi, må jeg regne med at vi er småborgere alle vi som sitter her - Willy Dahl selvfølgelig innbefattet.

Vi ser altså, at Willy Dahl som erstatning for forfatterbiografiene på rekke og rad har hatt problemer med å finne et nytt helhetlig prinsipp å presentere verk og forfattere under - at han vakler mellom en rekke prinsipper. Dels har han ikke forlatt å gi en samlet fremstilling av hele eller brokker av forfatterskap - også der forfatterne gjør overraskende sprang over i andre genrer eller helt andre virkeligheter. Dels har han også disponert etter tema, dels etter motiv, dels etter genre og dels etter forfatterens sosiale tilhørighet. Nei, litteraturen er en uregjerlig materie.

Men Dahl kan også gjøre overraskende sprang uten forfatterens hjelp. Et pussig eksempel kan hentes fra det tematiske underkapitlet "kjønnet og "den skitne strømmen"", der det midt i teksten plutselig dukker opp et kraftig oppgjør med det sosiale trekløveret Hoel-Krog-Øverlands angivelig halvhjertede tilslutning til arbeiderbevegelsen. Plasseringen virker forbløffende, men kan muligens forklares med at Dahl oppfatter sosialisme og psykoanalyse som motsatspar.

Hva er så de overordnede prinsipper for organiseringen av stoffet? Svar: En hovedtanke hos Dahl har vært å vise samtidigheten i de litterære frembringelser, og å følge utviklingen fra tiår til tiår. Han sier i følge et intervju med Aftenposten

(9. mars 1985) at

"mens tidligere litteraturhistorier har vært mest opptatt av å se sammenhenger, skape enhet og gi inntrykk av objektivitet, har jeg konsentrert meg om å få med viktige brudd, påvise meningsbrytningen og tydeliggjøre forholdet mellom tekst og tid."

Denne organiseringen av stoffet vil ideelt sett bety en forflytning av oppmerksomheten fra forfatteren og hans/hennes betydning for sine verk over mot verkenes plass og funksjon i sin tid - ikke bare som frukter av aktuelle moter/straumdrag eller innlegg i aktuelle debatter eller speiling av samtidige virkeligheter, men også som resultatet av økonomiske og institusjonelle krefter, sosiale og politiske.

Det må sies om Willy Dahls fremstilling at litteraturens plass i samfunnssammenheng her er viet større plass enn i noen tidligere norsk litteraturhistorie. Vi får høre adskillig om boken som markedsvare - om produksjon, distribusjon, markedsføring og konsumpsjon og hvem kjøperne/leserne er. Vi blir orientert om de litterære og kulturelle sub- og motkulturer.

Vi får også orientering om forfatternes forankring i sosiale miljøer og deres forhold til disse, og om deres formidling av sine erfaringer. Jeg synes likevel at Dahl sammenlikningsvis gjør mindre ut av dette.

Samfunnsaspektene spiller altså en vesentlig rolle i Dahls litteraturhistorie. Storkapitlet "Det nye mediebildet i det nye industrisamfunnet" (s. 116-147) er i sin helhet viet det litterære marked og mot- og subkulturer med særlig relasjon til situasjonen omkring århundreskiftet. Men også senere finner vi noen underkapitler med slike orienteringer, og dessuten spredd rundt i teksten en passant og apropos. Men jeg savner bildet av dikterne i samspill og konflikt. De forekommer underlig isolerte bak sine tekster.

Derimot har Willy Dahl påtatt seg en annen oppgave - å være litterær siserone og orientere sine lesere om hvilke bøker de i dag bør lese, og hvilke som er passé - eller iallfall: bør være det. Og det er tydelig at Dahl legger vekt på denne

oppgaven - å definere kanon.

Jeg må altså konstatere at Willy Dahl har mange baller i luften på en gang. Etter min mening for mange baller. De kommer i veien for hverandre.

I sitt essay i NLÅ 1974 fremhevet Willy Dahl nødvendigheten av å bryte med prinsippet om den sammenhengende fremstilling av forfatterskapet. Det har han gjort. Men han skrev også, at vi kunne ha bruk for tre-fire litteraturhistorier om ett og samme tidsrom, bare de var konsekvente. Det synes jeg ikke han har realisert. Hans litteraturhistorie er blitt pluralisme på en ny måte.

Hva er så Dahls litteratursyn? Det er ikke så lett å svare på det. Vi har ikke noe forord å holde oss til. Men på side 123 leser jeg, at det vil komme et etterord i bind III. Så da får vi se. Foreløpig får vi bare gjette oss fram, og lese interjuet i Aftenposten. Etter selv å ha studert Dahls fremstilling og tenkt en del fram og tilbake, er jeg kommet til at den beste karakteristik av den som helhet kanskje vil være at den er båret fram av et polemisk litteratursyn - eller som det heter i forlagsbrosjyren: det er en "annerledes" litteraturhistorie. Åpenlyst og kryptisk hist og her i teksten leser man utfall mot forgjengere i bransjen. På side 114 får vi et naivt sitat fra kollega Kristian Elster d.y. om at "Tiden var løpet trett!" - akkompagnert av Elsters ikke særlig flatterende kontrafei i marginen.

Av forfattere og forfattergrupperinger som får tommelen ned kan nevnes Hamsun og det såkalte "nyromantiske intermezzo", "etikk i småborgerskapet" (Christiansen, Fangen, Undset) lyrikergenerasjonen fra før første verdenskrig (Bull, Wildenvey, Øverland etc.), Vesaas ("angstsymboler og mjølkespreng"). Og Sigurd Hoel blir avlivet nok en gang - jeg får vel tilføye: dessverre, det sikreste bevis på at han lever. Men misforstå meg ikke - jeg synes en rekke av Dahls kritiske kommentarer er tankevekkende og treffende.

For å gjøre seg bevisst kvalitetene i Dahls bok kunne det være fruktbart å vurdere den i forhold til de funksjoner en litteraturhistorie kan tenkes å ha. Jeg ser fire funksjoner.

1. Den første funksjonen er å se på litteraturhistorien som et oppslagsverk. Det mest fullkomne i så henseende er J.B. Halvorsens Norsk Forfatter-Lexikon, der alt som er kommet på trykk i Norge mellom 1814 og 1880 er registrert, og mere til - ordnet alfabetisk på forfatter og med innledende biografi. Men også vanlige litteraturhistorier der forfatter-skapene er det bærende strukturerende element, tjener i høy grad som oppslagsverk. Man slår opp i Beyer & Beyer for å sjekke et årstall, en tittel man ikke er sikker på - eller i bibliografien bak, for å orientere seg om sekundærlitteraturen.

Willy Dahls bok vil ha lite å gi som oppslagsverk, selv med et godt register bak i tredje bind, bl.a. fordi utvalget av verk (og forfattere) er såpass selektivt, og informasjonen - som nevnt - er ordnet etter vekslende prinsipper.

2. Den neste funksjon er å se litteraturhistorien som et middel til å introdusere litteratur, vekke og stimulere leselysten - kort sagt: som pedagogisk middel. Her er Willy Dahls bok fremragende. Jeg har før nevnt hans velopplagte og elegante penn og provoserende formuleringer. Fremfor en pregløs sveiping over de fleste verk og forfatterskap, har Dahl valgt å konsentrere seg om færre. De verk han går inn for, har fått gode introduksjoner og gode sitater. Det gjelder da i første rekke prosaverkene. For mitt eget vedkommende var det flere upåaktede forfatterskap og bøker jeg fattet interesse for å se nærmere på; så får lesningen vise om det blir et varig bekjentskap.

Til den pedagogiske funksjon må jeg også regne bokas overdådige illustrasjonsmateriale, som fanger inn den atmosfære verkene er blitt til i eller virker i: karikaturer, portretter, situasjoner, landskap der romaner utspilles, utdrag av anmeldelser, debatter, trykksaker i faksimile. Et tog med damplokomotiv på vei opp

Gudbrandsdalen til endestasjonen Otta omkring år 1900. Når fant vi slike illustrasjoner i våre eldre litteraturhistorier. Det møtte vi en korrekt oppmarsjert parade av fetisjerende dikterportretter, som på sitt mest løsslupne kunne driste seg til et fotografi av den begavede Ronald Fangen som tre-åring (Elster), Wildenvey på døслеiet (Winsnes rev. utg.) eller Henrik Ibsens gravsted (Bull).

Margen er krydret foruten med fyldige kommenterende billedtekster, også med små petitesser, provoserende kommentarer til fremstillingen (er noen av dem satt der av forlagskonsulenten?). Og vi har henvisninger til sekundærlitteratur - her riktignok i første rekke til Willy Dahl selv og hans nærmeste venner, noe som kan gi boka et søkerisk anstrøk, og kanskje forkorte dens levetid. Alt som alt likevel en pedagogisk fulltreffer. Dahl har nyttiggjort seg sine erfaringer som skolebokforfatter.

3. En tredje funksjon er å betrakte litteraturhistorien som en definering av kulturarven - den litterære kanon. Et gjennomgående trekk her er den lave vurdering av den ensidig individsentrerte diktning. Dahls verdidommer kan falle direkte, som når hansier at Bernt Lies og J. Breda Bulls bøker "virker i dag kjedelige". På samme måte fungerer betegnelser som "overlevd"/"ikke overlevd" som verdidommer. Og han bruker adskillig plass på å slepe dikteren Thomas P. Krag fram for folkets domstol - der han får dommen til døden: "glemsel". - I andre tilfelle reduseres forfatteren gjennom en ufullstendig eller summarisk omtale. I et par linjer får vi høre at Arnulf Øverland skrev sosialistiske agitasjonsdikt i mellomkrigstiden, men det føyes straks til at denne typen domnerte ikke; det gjorde kjærlighetsdikt, naturstemninger og selvransakende, spekulative dikt. Til dette vil jeg si at Øverland var jo på mange måter en selvopptatt fyr, som det stod et kaldt gufs fra. Og jeg har selv angrepet ham i aviser og foredrag. Men vi kan ikke frakjenne Øverland et dypt engasjement i norsk arbeiderbevegelse i mellomkrigstiden, adskillig dypere enn noen i denrøforsamling i dag. Jeg husker også meget godt fra min ungdom hvorledes Øverlands dikt

hadde slått ned blant politisk bevisste arbeidere - både i Norge og Sverige. Og hvorledes de kunne dem utenat.

Det kunne være flere andre konkrete kommentarer å gjøre, men jeg lar dem ligge. Det vil sikkert heve seg andre røster, som vil ta opp slike momenter her i aften. - Bare én ting: Jeg har fundert litt på hvem denne litteraturhistorien er skrevet for, og jeg lurar på om ikke målgruppa må være: ekte sekstiåttare.

4. Vi kommer så til litteraturhistoriens fjerde funksjon - nemlig som vitenskapelig, historisk fremstilling av de litterære fenomen. Og med litteraturhistorie forstås da her noe mer og noe annet enn hva man kunne kalle litteraturhistorikk eller litteraturkrønike - enn en appetittvekkende sammenbindende tekst ved presentasjonen av de enkelte verk og forfatterskap. Det er tale om å føre inn tidsdimensjoner til belysning av litteraturen (her = litteraturens verden): dens plass i og samspill med en samtid, generelle trekk og spesielle trekk, og ikke minst en klargjøring av de forutsetninger som ligger til grunn for brytninger og forandringer i det litterære liv, drivkrefter bak en såkalt "litterær utvikling". Den historiske forståelsesform er ikke den eneste forståelsesform av litteratur. Men den er én, og en vesentlig form. Særlig litteraturhistoriske oversiktsverk skulle være egnet til å belyse de helhetlige trekk og dynamikken i det litterære liv. Selv om altså Willy Dahl ikke har skrevet noe forord, så har han med sin "annerledes" litteraturhistorie invitert oss til å tenke igjennom denne helheten og denne prosessen.

Det hele er en uhyre komplisert vev med en mengde innslag. Det er ikke her plass til å drøfte litteraturhistoriografens utvikling og dens manifestasjoner i Norge. Jeg må nøye meg med å vise til Atle Kittangs og Per Meldahls fremstillinger i boka Om litteraturhistorieskrivning (1983). Rent generelt kan man si at når det gjelder drivkrefter, finner vi i eldre litteraturhistorier en betoning av faktorer som religiøse og filosofiske strømninger, litterære moter fra inn- men særlig utland, verk som virker mønsterdannende

eller inspirerende, litterære doktriner, holdninger og virkelighetsforståelser som setter sitt preg på alle kulturelle ytringer i en bestemt periode ("tidsånd"). I de senere år har det vært en markert tendens til å se litteraturens historie også i nær tilknytning til det store samfunns historie og de krefter som gjør seg gjeldende der: politiske og institusjonelle faktorer, økonomiske og sosiale. Og i likhet med Willy Dahl anser jeg disse faktorer for viktige.

Men veven er mer komplisert. Om vi nemlig anser de sosiale forankringer og de sosiale erfaringer for viktige i dette spill, så vil vi se at forfatterne - fra romantikkens tid og fremover - ofte er marginale skikkelser i sine miljøer. Man må være varsom med å betrakte ham/henne som typisk for en bestemt sosial gruppe. Det henger sammen med forfatternes spesielle sosiale roller som refsere, profeter, visjonære, bannerførere, sangere, underholdere, bajaser, eremitter osv. Og i tillegg kommer så rollehavernes originalitet og skapende fantasi.

Dahl kan nok ha øye for avviket fra det "normale", som når han f.eks. taler om "klasseforræderen" Nini Roll Anker. Men jeg synes han gjør for lite ut av dette aspektet, og at han kan ha for lett for å gripe til en enkel speilingsteori.

Dahl baserer seg som nevnt - iallfall i teorien - ikke på den sammenhengende fremstilling av forfatterskapene. Det har andre gjort før ham, så det er det ikke nødvendig å gjøre en gang til. Istedenfor de lange forfatterskapstråder som henger som frynser ned over en ragget vev og gjør tids- og samfunnsbildet uklart, vil Dahl klippe dem opp og veve dem inn i den tid, der de er skapt - "tid og tekst", som det heter i undertittelen på boka. Uten å ha noen programerklæring fra Dahl å holde meg til velger jeg, som nevnt, å forstå ham slik, at han ønsker å samle tekstens innenfor et begrenset tidsintervall med antatt felles gitte ytre rammer og litterære produksjonssvilkår, men der diktningen gir ulike svar avhengig blant annet av ulike erfaringer og verdier i forfatternes bakgrunn og i deres aktuelle roller, og av hvilket publikum de

henvender seg til og med hvilke intensjoner.

Har han så lykkes? Skal jeg svare på spørsmålet for den diskusjon vi her skal føre, vil jeg være streng og stille de ideelle krav og lukke øynene for den omstendighet, at Dahl har vært alene om å tumle med et veldig stoff. Min kritikk er, at jeg synes fremstillingen av uoversiktlig, og som tidligere nevnt ikke konsekvent i sin disposisjon. Men det skal innrømmes, det er ikke lett.

For 300 år siden var samfunnet fast sementert i avgrensede lag med hver sin kultur: en adels- og hoffkultur, en lærd kultur, en borgerlig og en allmuekultur. Ennå i åpningen av Dahls annet bind, kan han disponere innholdet etter den litteratur som har sin forankring i by- og embetsmannsmiljø, og den som har det i bondemiljø. - Men inn i vårt århundre skjer det jo en sosial osmose med deklassering, sosialt opprykk og allianser (tidligere misallianser) over tidligere skiller - en prosess som vil være ennå mere omfattende når Dahl tar fatt på etterkrigstiden. Og dette vil gjøre det til et komplisert problem å relatere forfatterne og diktningen til bestemte sosiale miljøer. Det blir litt for lettvent og uinteressant å stoppe de fleste i "småborgerskapet". - Og ser vi på kapitteloverskriftene for mellomkrigstiden, virker det som Dahl er i ferd med å miste fotfestet når det gjelder en samfunnsmessig orientert litteraturs historie.

Tross gode forsetter savner jeg den myndige historiker som behersker sitt stoff og kan trekke opp de store linjer. Det er ganske visst et flettverk av faktorer, men: hva er overordnet og hva er underordnet i forhold til det emne som står i fokus? Her er det ikke nok å hente materiale og synspunkter fra Jens Arup Seips og Edvard Bull d.y.s historiefremstillinger. Her skal det skrives en historie med den norske litteraturen som det sentrale emne.

Et manglende herredømme når det gjelder historiske vurderinger kommer f.eks. til uttrykk ved avgrensningene i tid.

for bind II - 1884 og 1935. Dette er to år som er skjellsettende i norsk politisk historie; 1884: Riksretten og dannelsen av Sverdrups venstreministerium; 1935: Arbeiderpartiets kriseforlik med bondepartiet og dannelsen av Nygaardsvolds mindretallsregjering (forøvrig 50 år siden i dag), dertil "hovedavtalen". Men er dette like skjellsettende i norsk litteraturs historie?

Når det gjelder avgrensningen bakover synes jeg det meste taler for å holde fast ved det gamle skillet ved midten av 1870-årene - idet man tar utgangspunkt i de økonomiske og sosiale forandringer som endrer samfunnsbildet og kulturlivet - fremveksten av det kapitalistiske industri-samfunn: de bedrede kommunikasjoner, den gradvise innføring av pengeøkonomi på landsbygda, de endrede produksjonsforhold og arbeidsmuligheter med folkeflytting til byene og til Amerika. Sekundært i forhold til dette kommer på det politiske plan: mellomgruppenes emansipering og underminering av embetsstandens hegemoni; på åndslivets område: utbredelsen av en naturvitenskapelig tenkemåte med opprør mot den kristne kirkes monopolstilling - brytninger som preger litteraturen langt inn i vårt århundre. Med "det moderne gjennombrudd" begynner noe avgjørende nytt. Litteraturen kommer her forut for og er med på å frembringe det politiske skifte i 1884. Begivenhetene dette året og de påfølgende har selvsagt innvirkning på norsk litteratur. Jeg nevner stikkordsvis: venstreregjeringens restriktivitet og straffetiltak overfor kulturradikalerne fører til endret klima i den leir; detroniseringen av det gamle regime skaper grobunn for nostalgiske og reaksjonære holdninger i 1890-årene, mens den folkelig forankrede kulturbevegelse får en kraftig stimulans. Likevel, det blir sekundært i forhold til at hele samfunnet skifter ham.

Hva så med 1935? Hvor skjellsettende er begivenhetene det året for norsk litteratur? *) Dahl grunngir det

*) En annen eiendommelighet ved Willy Dahls historiefremstilling er hans rigide holdning til disse grenseårene. Selv om romanserier av Alexander Kielland og Nini Roll

med at "de ansatser til klassekamp- og arbeiderdiktning som tross alt fantes", kulminerer det året. Det virker kunstig, og jeg er langt fra overbevist om det er riktig. Selv om arbeiderbevegelsen politisk slo inn på en samarbeidskurs, er det dermed ikke gitt at arbeiderkulturen og dens institusjoner straks gjorde det samme. Tiden norsk forlag, AIF, tramteatrene etc. fortsatte fram til krigen. Hva med proletarromanene, Nordahl Griegs revolusjonære skuespill, Øverlands Den røde front? Hva med kampen mot fascismen? Den har jo klare sammenhenger med mellomkrigstidens klassekamp.

Det naturlige hadde jo vært, at Dahl hadde holdt fast ved sin opprinnelige intensjon og satt skillet i 1945. Det er krigen som setter det avgjørende skille for norsk arbeiderkultur og for øvrig for all norsk kultur.

Men når så ikke er skjedd, er kanskje forklaringen den enkle, at da hadde bind II blitt for tykt. Dahl synes her å ha gått inn i en demonstrasjon av sine egne teser, at det er markedskreftene som er bestemmende. De har tatt overhånd. Men kanskje kunne Dahl og forlaget ha løst markedsføringsproblemet ved å partere varen på fire forpakninger.

En overskrift over hele perioden kunne vært: Litteraturen under den fremvoksende kapitalisme. Dahl fremhever for-tjenestefullt hvordan litteraturen er vare og forfatteryrket profesjonaliseres. Ja, han kunne vel føyet til, at det er det yrke i landet som mest rendyrket er underlagt kreftenes frie spill - med en beinhard konkurranse og tilsvarende markedsføring. Det gjelder selvsagt også

(forts.) Anker derved skjæres over slik, at delene faller i hvert sitt bind, hjelper det ikke. Dahl er ubønhørlig. Er det frykten for eventuell kritikk når han kommer fram til grenseåret 1980 i tredje bind som spøker i hodet på ham?

dem som markedsfører seg selv under etiketter som "sosialist" og "revolusjonær". Dahl selv fikk jo direkte føling med hvor beinhardt forfatteryrket er under debatten om sjetten bind av Cappelens litteraturhistorie, der kampen stod om millimetre på trykksidene. Denne konkurransesituasjonen forklarer også fremveksten av de litterære koterier til gjensidig fremme: nyromantikerne, Fangenkretsen, Hoel-gjengen osv., som Dahl tar oppgjør med. Det er jo her muligheter for å fortsette disse avsløringene i bind III.

Men de fleste forfattere er tross alt ikke bare vareproducenter. Og jeg savner - som sagt - en klarere eksponering av forfatterens ulike spesielle sosiale roller (bannerfører, eremitt, seer, klovn eller hva det måtte være), og hvorledes de går inn i sin tid, hvilke oppgaver de søker å løse.

La meg til slutt vende tilbake til problemet med en samfunnsrelatert strukturering av litteraturhistorien i et samfunn med en stadig økende kompleksitet og sosial mobilitet. Lesning av den nye danske litteraturhistorien bind 7, som dekker tidsrommet 1901 - 1945, har overbevist meg om at det er mulig. Jeg tror ikke vi slavisk skal overføre danskenes inndeling på norske forhold, men jeg tror det er inspirasjon å hente her. Dersom jeg skulle ha våget meg på en tilsvarende oversikt, tror jeg jeg hadde satset sterkere på de ulike kulturer og kulturvarianter. De har selvfølgelig sin sosiale forankring, men de har også sin forankring i institusjoner og organisasjoner, og rekrutteringen kan på individplan komme fra ulike sosiale lag. Kulturfellesskapet ligger ikke i første rekke i enhet i meninger, men i settet av verdier man anser for vesentlige. Innenfor dette vil bl.a. ulike erfaringer og ulike sosiale roller skape varianter.

Den mest kompliserte er den akademiske kultur. Embetsstanden mistet sitt politiske hegemoni i 1884, men den akademiske embetsstandskulturen levde videre og var produktiv i forskjellige varianter. Den er ikke bare represen-

tert ved formummede skikkelser som Thomas P. Krag. Motdag-folkene var f.eks. også et utslag av den. Den hadde sin organisatoriske forankring i den såkalte "høyere skole" med sitt repertoare av litterære nasjonale klassikere og sitt dannelsesideal. Og forøvrig hadde den støtte i universitet, teatre, gallerier, museer og en rekke andre kulturinstitusjoner og - organisasjoner med tyngdepunktet i hovedstaden.

Bondekulturen med støtte i folkehøyskolen og lokale kulturinstitusjoner utvikler seg gjennom målrørsla til en alternativ rikskultur med egne institusjoner (presse, forlag, teater, landsgymnas osv.), og assimileres gradvis med embetsmannskulturen.

Så har vi arbeiderkulturen, som får et ulivssår under okkupasjonen.

Videre har vi den standhaftige lavkirkelige kultur, som vi forresten får høre lite om hos Dahl.

Og endelig har vi den store, banale massemediekultur, i mellomkrigstiden særlig knyttet til ukepressen og deler av filmen.

For helhetsbildets skyld burde man vel også trekke fram de kulturer som hadde liten eller ingen kontakt med litteraturen.

Det er på tide å slutte, og foreta en oppsummering. Skal vi få en høyverdig samfunnsrelatert norsk litteraturhistorie, er det to hensyn som må opprioriteres. Det må stilles økede krav til forskerens/-nes historiske forståelse. Og det må kreves mer grunnforskning. I Danmark er et team på 47 forskere i ferd med å fullføre et beslektet prosjekt som Dahls. De har hatt muligheter til å drive omfattende grunnforskning. Dahl driver et one-man-show og har ikke de mulighetene.

Teamet i Danmark har konsentrert seg på å skrive bevissthetshistorie, og har forsømt litterariteten. De skriver altså ikke den "hele sannhet" om litteraturen, men de leverer likevel et vesentlig bidrag til forståelsen av den.*) Dahl vil ikke renonsere på litterariteten. Det oppstår et konkurranseforhold. Direkte forstyrrende for en historisk forståelse er hans pekefinger som litterær siserone.

Ja, her sitter jeg og kritiserer og teoretiserer. Det er min funksjon i øyeblikket. Dahl har skrevet en bok. Han kan si: Jeg skrev det jeg skrev, fordi jeg ville skrive det slik. Gå selv bort og skriv en litteraturhistorie!

Jeg vil da slutte der jeg begynte med å takke ham fordi han har skrevet en litteraturhistorie annerledes - som blant annet provoserer oss til å reflektere over genren og som bør danne utgangspunktet for en fruktbar diskusjon - ikke bare i kveld, men også senere.

*) Det kan selvsagt også reises kritiske bemerkninger til resultatet av det danske prosjekt.

Edvard Beyer:

Om Willy Dahl: Norges litteratur II. Tid og tekst 1884-1935

Før jeg gir meg inn i diskusjonen, slutter jeg meg med glede til de rosende ord Fredrik Juel Haslund i innledningen brukte om Willy Dahls arbeidskraft og skriveferdighet. Og jeg gratulerer med fullføringen av de to første bind. Her er nye tilnæringsmåter og givende synspunkt, treffende karakteristikker og tankevekkende formuleringer. Men i en diskusjon med forfatteren vil innvendinger og motforestillinger nødvendigvis gjøre mest av seg, især når sidetallet er begrenset.

Innlederen reiste spørsmålet om hvordan litteraturhistorie bør skrives. Bortsett fra en del elementære krav tror jeg ikke det fins noe endelig svar på det. Den litterære virkelighet er så mangfoldig, komplisert og flertydig at hvordan en historiker snur og vender på den, og hvilke synsvinkler han enn legger på den, vil framstillingen mer eller mindre komme til kort. Nyvinninger på én kant vil gjerne bety tap på en annen. Men litteraturhistoriene utfyller hverandre. Om Willy Dahls verk må en si at det ikke bare supplerer forgjengerne, men i høy grad også suppleres av dem, og at det forutsetter dem, ikke først og fremst som skyteskive - det skal jeg komme tilbake til -, men som grunnlag og kilde for forfatteren og som referanseramme og korrektiv for leserne. Ja, verket forutsetter vel i grunnen at de er ganske godt orientert på forhånd.

De viktigste nyvinningene ved Dahls verk er at det knytter tettere forbindelser mellom litteratur og samfunn enn tidligere framstillinger, at det gir rom for en del litteratur som før har vært oversett eller utelatt, særlig underholdningslitteratur og "folkelesning", og at det ofte bedre får fram samtidighet og samhörighet mellom enkeltverk på tvers av forfatterskap. Alt dette styrker verket som historisk

framstilling. Men alt har sin pris. Den strenge kronologien svekker eller tilslører andre sammenhenger, og den sterke betoningen av samfunnstilknytningen kan i blant gå ut over tekster eller aspekter som tilsynelatende er mindre "samfunnsrelevante". Det synes i særlig grad å ramme lyrikken. Og samtidig som en del tidligere oversett litteratur er kommet med, har det skjedd på bekostning av at mange betydelige verk og forfatterskap uten videre er satt utenfor eller urimelig sterkt redusert.

Det er litteraturhistorikerens soleklare rett og plikt å velge og vrake, vurdere og omvurdere. Men særlig fordi Dahl går så drastisk til verks, sakner en i høy grad et forord der han kunne gjøre greie for sitt grunnsyn, sine metoder og sine kriterier. Det er til liten hjelp for oss at det skal komme et etterord i siste bind, og det vil alltid være det for dem som ikke slumper til å lese etterordet først. Men selv med et for- eller etterord tror jeg det vil være vanskelig å godta mange av Dahls eksklusjoner, f eks av nesten hele Nils Collett Vogts forfatterskap og av alt det Tore Ørjasæter skrev før 1935, hans bagatellisering av Arnulf Øverlands lyrikk fra mellomkrigstiden eller forvisningen av Inge Krokann til marginen.

Det er vanskelig å unngå et inntrykk av vilkårlighet, også fordi prinsipielt forskjellige kriterier later til å styre utvalg og proporsjonering. Både anlegg, undertittel og mange enkeltheter tyder på at det som er historisk og sosialt representativt og/eller ble mye lest i samtiden, skulle få stor vekt og fyldig omtale. Derfor skriver Dahl mer enn forgjengerne om Trygve Gulbrandsen og Sigrid Boo f eks. Men Ronald Fangen og Sigurd Christiansen, som ifølge Dahl var "blant de mest leste og omdiskuterte norske forfattere" i mellomkrigstiden, blir likevel nærmest avfeid med noen ord om at de "er i dag nesten ikke i bruk" (s390). På den andre siden kan han skrive forholdsvis utførlig om verk og forfattere som har vært lite, til dels svært lite lest både i samtid og ettertid, og som heller ikke historisk eller sosialt er særlig representative - Hjalmar Christensen,

Hans Henrik Holms Jonsoknatt f eks. Mer eller mindre uttalt skjer det på rent litterære premisser, og det har jeg ingenting imot, men det forekommer meg inkonsekvent på bakgrunn av at han avviser så mange bøker og forfattere på helt andre kriterier, og av den rolle samfunnsrelateringen ellers spiller i verket.

Den nære tilknytningen til samfunnshistorien kommer til uttrykk både i bind-delning, periodisering og i spredningen av større forfatterskap over flere kapitler. Ikke noe av dette er prinsipielt nytt i norsk litteraturhistorieskrivning. Men Dahl går lenger enn noen før ham og gjennomfører oppdelingen mer rigorøst. Heller ikke han bryter det enkelte forfatterskap opp i dets enkelte faktorer, men spredningen er likevel så sterk at det går ut over den indre sammenhengen. Ja, Cora Sandels Alberte-trilogi blir spredt på to bind, idet de to første delene kom før 1935 og blir omtalt i bind 2 - under kapittel-overskriften "Barnet" (!), mens Bare Alberte, som kom i 1939, må vente til bind 3. Forfatterskapdelingen er for øvrig ikke konsekvent gjennomført. Den rammer stort sett bare mere framtreddende forfattere; de andre får som regel en samlet omtale. Men selv den vidtdrevne oppdelingen av de store gir ikke alltid den vinning en kunne vente i form av innbyrdes kronologi og intertekstlige forbindelser: Mens Kincks Flaggermusvinger (1895) blir behandlet s. 76 ff., blir Jonas Lies Trold (1891-92), som Kincks "eventyr" bevisst forholdt seg til, først omtalt mer enn åtti sider seinere, og mens Bjørnsons streikedrama Over ævne II (1895) blir presentert på side 179 ff., hører vi ikke om Sivles fire år eldre roman Streik før på s. 191.

Dahl understreker ofte og gjerne at litteraturhistorien hans er forskjellig fra alle andre, og at de andre i flokk har vært på villspor. I dette bindet gjelder det aller mest det han kaller "myten" om 1890-årene, som ble "skapt av Carl Nærup" og "basant formulert av A.H. Winsnes", og som andre litteraturhistorikere trofast har bygd videre på (s 80f. jfr. s 102 m.fl.). I all beskjedenhet må jeg få lov

å nevne at jeg for nokså lenge siden opponerte mot denne "myten" ("Åttiår' og 'nittiår'. Brudd eller sammenheng?" foredrag på IASS-konferanse i Århus 1962; trykt i Profiler og problemer, 1966), at synspunktene mine ble bekreftet og underbygd av Johs.A. Dale i Litteratur og lesing omkring 1890 (1974)¹⁾, at de er innarbeidet i "Beyer og Beyer" (1964, 1970, 1978) og utdypet og ført videre av Rolf N. Nettum i Norges litteraturhistorie bd.4 (1975 f eks s 39 ff., s 63 ff.) Også en rekke andre påstander om "litteraturhistorikerne" eller "litteraturhistorien" bør en ta med en stor klype salt og helst kontrollere. - Den fiffige sitatvridningen om Onde Magter (s.157 f.) kan en bare vurdere når en har lest romanen selv.

Jeg slutter som jeg begynte med glad tilslutning, denne gangen til Willy Dahls egen tekst, nærmere bestemt hans oppvurdering av Hans E. Kinck.

Bare et lite institusjonshistorisk spørsmål på tampen: På side 266 leser vi at i skoleverket ble litteraturen "akkurat i disse årene" - dvs ca. 1912-16 - "tatt i allmenn-dannelsens og karakterformingens tjeneste". Ikke før?

1) Dales bok er for øvrig en av dem som glimrer mest ved sitt fravær i Dahls bibliografiske rammer. Men den er i godt selskap.

Kåre Lunden:

Poetar og poteter

Litteraturhistoria, sett frå agrarhistorisk synsstad

"Skap kjøt, min ven, med fleska hand, men lat so meg få skapa and [ånd]."

A.O. Vinje, som var ein åndens mann og poet, skreiv desse orda til eit fesjå. Det kan i seg sjølv vere eit teikn på at avstanden mellom poesien og modernæringa ikkje alltid treng vere så stor som ein skulle tru. Redaksjonen har visst vore inne på same tanken, når den finn på å be meg, ein agrarhistorikar, om å seie nokre ord om litteraturhistoria. Det er kanskje fordi oppdraget er så uventa, at eg vågar å seie ja. Men eg skriv med skjelvande penn. Og den som les, gjer det på eigen risiko.

Eg lyt ta utgangspunkt i mitt eige.

Den moderne bonden får ikkje ei tradisjonell, men ei rasjonell sosialisering. - Slik talar sosiologane. Dette vil seie at bonden driv ikkje, no lenger, slik faren og bestefaren gjorde. Han gjer medvitne val mellom gulrøter og poteter, i eit miljø som stendig forandrar seg. Tilsvarande er det med litteraturgranskaren også, vil eg tru. Den som vil granske litteratur, treng ikkje velje litteraturhistorie. Han kan tolke einskilde verk eller forfattarar i ein synkron samanheng. På den andre sida: Dersom nokon først har valt å gje ut ei bok som han kallar Norsk litteraturhistorie, så har lesaren rett til nokre forventningar. Han har rett til å tru at bokskrivaren har ei meining om kva historie - litteraturhistorie - er for noko, at han har ein grunn, minst, til å skrive akkurat historie, og norsk historie. (Over alt litteraturhistorie).

Eg skal ikkje fortelje litteraturgranskaren kva historia om norsk litteratur skal gå ut på. Men korleis ville no ein

agrarhistorikar tenkje, dersom han skulle skrive litteraturhistorie? (Vinje, som sa så mykje klokt, sa også at vi skulle ikkje vere så redde for å gjere oss til lått: Den komiske har i det minste gjort den nytten i livet!)

Ein historikar impliserer at han har eit emne, eit objekt, med ein viss indre samanheng. Han impliserer at dette emnet har eit visst særpreg, så det let seg skilje frå andre. Og han impliserer at objektet hans har eksistert over ei viss tid, at det har hatt ei stadig endra eller vidareutvikla form; likevel slik at det heile tida kan identifiserast som "det same". Har historikaren ikkje eit objekt av dette slaget, så kan han ikkje skrive historie - men kanskje nokre historier?

Norsk litteraturhistorie må vel, i ei viss meining, handle om eit svært stort tal litterære verk, lat oss seie dikta verk (endå dèt knapt er ein sjølvsgd definisjon). Korleis kan eit aggregat av dette slaget ha ei historie? Det består av tusenvis av sterkt individualiserte element, "Smeden og Bageren", "Til min Gyldenlak", Fruen fra havet, Det blåser fra Dauingfjell, Fuglane, for ikkje å nemne vekeblada.

Eg veit ikkje om det var litteraturhistorikarens vanskar i så måte Wildenwey tenkte på, når han skreiv:

"Det er da helt forbannet,
vi har jo ti poeter
på hver kvadratisk meter
i dette arme landet."

Men problema er neppe uoverkommelege. Kollektive einingar, og det som nærmar seg reine aggregat, kan ha ei historie. Trass alt har vi hatt, og har truleg framleis, fleire bønder enn poetar her i landet. Og endå om poetane har produsert talrike statsfinansierte dikt, så har då bøndene fått fram endå fleire statssubsidierte poteter. Likevel blir det faktisk skrive bøker, både om Noregs bondesoge og om norsk potethistorie.

No skal eg vere den første til å vedgå at det sikkert er ei meir komplisert oppgåve å skrive historia om poetar og poesi enn om bøndar og poteter. Likevel spørst det om ikkje begge deler, på eit visst abstraksjonsnivå, lyt gjerast på same vis, om det skal bli historie av det. Og somme tider er det lurt, når ein skal gjere det vanskelegare, å sjå korleis det enklare blir utført.

Korleis er det så mogeleg å lage eit samanhengande, historisk objekt av norske bøndar, eller av norske poteter? Det har med omgrepsdanninga å gjere. Her kjem vi til eit vanskeleg og avgjerande punkt, i all historieskriving. Litteraturganskarar eg har diskutert litt med, har mint meg på at historia er ein individualiserande vitskap. Teoretikarar (Ottar Dahl) har vidare skrive at den individualiserande tendensen i historia "gir seg uttrykk i begreper som enten er egennavn eller som har logisk funksjon som egennavn: 'Johan Sverdrup'.. 'Stortinget 1851'." Skulle ikkje då dei strukturerande omgrepa i litteraturhistoria vere slike som "Metope", "Jacob B. Bull"?

Lat oss først sjå på det agrare studiefeltet. Rett nok har norske bøndar hatt eigennamn på kyr og smale, "Dagros", "Lykle" o.l. Rett nok hadde vi, i det fattige Sunnfjord i dei steinharde 30-åra, også eigennamn på einskilde hesjestaur, som "Penestauren", "Krokdjevelen" og andre, som utmerka seg med sin individualitet, sommar etter sommar. Likevel hugsar eg ingen Sunnfjord-bonde som gjekk så langt at han sette eigennamn på den einskilde poteta, om avlinga var lita. Slik har heller ikkje agrarhistorikarane gjort. Og likevel har dei altså skrive Norsk potethistorie, og gjort det individualiserande.

Sanninga, når det gjeld omgrepsdanning, er denne, som alt J. Stuart Mills sa: "Proper names are meaningless marks set upon things to distinguish them from one another."¹ Omgrep som er eigennamn, kan berre brukast til å referere til objekt av eitt eller anna slag, ikkje til å seie noko med meining i

¹ Etter Alan Gardiner, The Theory of Proper Names (London 1954), som også behandlar problemet nærare.

om eit objekt. Eigennamna "Norske poteter", "Norsk litteratur", "Kerr's Pink", "Metope", refererer berre til objekt - som vert oppfatta som "individ" - av ulike slag. Når vi vil seie noko om eit objekt eller eit "individ" "Norske poteter", så lyt vi ta i bruk omgrep som ikkje har karakter av eigennamn, og som karakteriserer dette "individet" under eitt. Dei omgrepa agrarhistorikarane har laga for dette føremålet, er slike som "tonn", "tørrstoffprosent", "energiverdi pr. kg", "lagringsevne". Med slike omgrep kan "Norske poteters" utviklingshistorie, når det gjeld dei dimensjonane som omgrepa fester seg ved, dragast opp frå 1815 til 1985. Og potet-historia i Solør kan jamførast med den på Toten. Likevel individualiserer potethistorikaren. Men individet hans er "Norske poteter 1815.1895", ikkje den einskilte knollen "Kvitålen", som kanskje vart oppeten av julegrisen til Jordmor-Matja i 1935.

Eg meiner ikkje å vere uforskamma, så eg forklarar altfor klårt og greitt det elementære. Men eg har fått eit inntrykk av at det på noko vis er litt problematisk kva ei individualiserande Norsk litteraturhistorie skal handle om. (At slikt vert oppfatta som problematisk, er heller ikkje så merkeleg, når ein ser kor vanskeleg enkle ting kan gjerast, også av historie-teoretikarar.) Men mi enfoldige mening er i alle fall denne: Litteraturhistorikarens "individ" er "Norsk litteratur", dersom råma altså er den nasjonale. Litteraturhistorikarens omgrep må såleis karakterisere norsk litteratur, ikkje berre kvart verk for seg, prinsipielt tilsvarande som agrarhistorikarens omgrep karakteriserer norske poteter, ikkje berre kvar knoll einskildvis. Det må på begge felt vere omgrep som tillet å dra opp diakrone linjer, og å gjere synkrone samanlikningar mellom "avdelingar" av objektet. Naturlegvis vil ein ha bruk for eigennamn til referanse, når ein skal klassifisere verk og forfattarar.

Dersom eg no hadde kunna rekne opp spesifisert kva for karakteriserande, allmenne omgrep litteraturhistoria må bruke, så hadde disiplinen norsk litteraturhistorie vore ferdig

utvikla, og eg hadde vore ein ekspert i han. Det siste er i alle fall ikkje tilfellet. Men å utvikle ein disiplin er vel alltid meir enn noko anna å utvikle brukande omgrep. Omgrepsrepertoaret avgrensar ikkje berre det vi veit og forstår, men det vi har komme til medvit om. Lat meg berre peike på at når agrarhistorikaren utvikla omgrepa "tørrstoffprosent" og "energiverdi pr. kg", så var grunnen maksimalt enkel: Grunnen til vala var at desse omgrepa "greip" dei eigenskapane ved poetene som historikaren meinte var dei viktige. Å utvikle omgrepa var det same som å vite kva forskaren ville spørje om, fordi han trudde det var viktig. Dersom litteraturhistorikaren skulle meine det står uklårt kva for omgrep han skal bruke for å karakterisere utviklingslinjene i norsk litteratur, kan grunnen, så vidt eg ser, berre vere éin av to: Anten veit litteraturhistorikaren ikkje kva han skal spørje etter, fordi han ikkje har bestemt seg for kva som er viktig. Det vil seie at disiplinen er uutvikla. Eller så er "Norsk litteratur" som heilskap eit urimeleg eller umogeleg historisk objekt. - I siste tilfellet har norske diktverk og norske forfattarar kvar for seg ein individualitet av ein annan grad eller art enn den einskilde norske bønder og norske poteter har. Denne individualiteten skulle vere slik at dei litterære einingane det kan seiast noko interessant om, er berre slike som "Metope" eller "Olaf Bull". For alt eg veit, kan dette siste vere rett. Det inneber i så fall at Norsk litteraturhistorie eller Europas litteraturhistorie ikkje kan skrivast. Dei kan ikkje skrivast annleis enn som eit leksikon, eller som ein parallell til Sortsliste for hagebrukere. - Ingen kallar det for "historie".

For ein utanforståande å sjå finst det likevel utvikla ein del litteraturvitskaplege omgrep på tilsvarande abstraksjonsnivå som "energiverdi" o.l. Eg tenkjer på slikt som "jambe", "trokē", "aleksandrinar", "sonette", "novelle", "romantik", "realisme" osv. Slike omgrep gjer det mogeleg å samanlikne, og å dra opp linjer. Såleis er det vel neppe spørsmål om ei eigentleg litteraturhistorie er mogeleg å skrive, men om kor langt ho alt er utvikla, og om kor mykje lenger ho kan

vere mogeleg å utvikle.

Ein mogeleg parallell til: Dei spørsmåla potethistorikaren stiller, og den omgrepa han utviklar for å kunne stille dei, er stort sett dei same som også den synkrone potetgranskaren er interessert i. Det verkar merkeleg, for ein agrarhistorikar, dersom det skulle vere problematisk kva for problem ei litteraturhistorie skal ta opp, samtidig som det skulle vere heilt greitt kva for problem som er viktige i synkron litteraturtolking av einskilde verk. Sidan oppdragring av diakrone linjer stiller krav om systematisk spørsmålsstilling, som fester seg ved same dimensjon ved objektet på fleire tidspunkt, så kan det tenkjast at øving i skriving av litteraturhistorie kan ha ein meir allment heldig verknad på utvikling av litteraturvitskapen. Eg meiner: Dersom kvar granskar berre konsentrerer seg om isolerte diktarar og verk, kan det tenkjast at kvart arbeid kan få eit meir tilfeldig preg av ein ad hoc konstellasjon av observasjonar og desparate tolkingar. Desse kan tenkjast å gjelde alt, frå dei tenestejenter diktaren forførte eller blei forført av i puberteten, til spreidde reale og formale drag ved verka hans. Ved oppdragring av linjer kjem relevansen til spørsmåla, korleis og for kva, meir automatisk i framgrunnen. Dêr kan tenkjast å vere nyttig i det heile teke?

Berre eitt elementært punkt til: Det er vanleg å skilje mellom deskriptiv og forklårande historie. Nokre meiner ikkje det er tale om historie, utan at ho forklårar. Til dømes er det ikkje så spanande, berre å få høyre at potetavlinga i Norge auka frå 28 000 tonn i 1809 til 450 000 tonn i 1865. Det lysnar liksom litt, dersom historikaren forklårar dette med at potetene gjev 2-3 gonger meir matenergi pr. dekar enn den gamle hovudgrøda, kornet, gjorde, og at folketalet auka frå 885 000 i 1809 til 1 700 000 i 1865. Potetene gjorde folketalesauken mogeleg - kanskje.

Det kan diskuterast kor skarpt skiljet mellom deskripsjon og forklåring i historia kan dragast. "Forklåring" skaffa

agrarihistorikaren ovanfor ved å beskrive eit vidare felt, slik at beskrivinga av det trongare, potetavlingane isolert, fekk ei meining som ledd i beskrivinga av det vidare feltet.

Ei litteraturhistorie må ta utgangspunkt i beskriving av litteraturen sjølv. Ein agrarihistorikar vil tru at dersom den historia skal verke spanande, så må ho også få ei meining som ledd i beskrivinga eller skisseringa av eit vidare felt. Men eg vil ikkje ha sagt noko om kva for konkret innhald denne abstrakte modellen skal fyllast med. Litteraturhistorikaren kan såleis vere idealist eller materialist. Kanskje det eigentlege emnet, "litteraturen sjølv", forandrar seg på grunn av reale og formale idear som kjem frå andre kunstartar, frå filosofi, samfunnsvitskap, naturvitskap, teologi? Kanskje gjev det ei viktig forklårande råde for "norsk litteratur" å utvide det geografiske synsfeltet til andre land? Då kan også diktinga der sjåast som ein viktig forklårande, "ytre" faktor.

Dersom litteraturhistorikaren er materialist, ser han det vel slik at når produksjonsmåten forandrar seg, frå huslydsproduksjon til firmaproduksjon, frå sjølvsysseletsette til lønsarbeidarar og kapitalistar, så får folket også nye behov, nye haldningar, nye interesser og tankar. Då forandrar diktinga seg også, dels fordi dikteren er ein av dei andre, dels fordi han svarar på dei andres etterspurnad.

"Avspeglinga" kan vere meir eller mindre direkte, i open eller skjult tilslutning til, avstandtaking frå, fortrenging eller neglisjering av tendensar i tida. Eller kanskje skilnaden mellom idealisme og materialisme ikkje bør reknast for å vere så skarp? Diktaren blir rett nok mest påverka av idear, men desse oppstår på den andre sida ikkje i eit materielt vakuum?

Kanskje det til sist heller ikkje er eit så fullstendig skilje mellom potethistorie og poethistorie? Kanskje er det som er sjølvte emnet for den eine den forklårande råda for

den andre? I så fall skriv vi kanskje kvart vårt kapittel av same verket: Historia om den same kulturen i utfolding over tid?

Eg vil gjerne ta oppatt: Ei potet er truleg eit ukomplisert produkt, samanlikna med "Jan van Huysums blomsterstykke". Og likevel skal vi ikkje heilt undervurdere den intellektuelle energi som har gått med til å utvikle omgrep som "protein" og "energi", og til å lage metodar som kan påvise kor mykje som finst av slikt i ei potet. Kanskje tilsvarende investering kan føre eit stykke på veg, også i den vanskelegare disiplinen, litteraturvitskapen?

Så enkelt var det. Her tek det vanskelege til. Men det lyt litteraturgranskaren klare sjølv!

GEIR MORK

OM WILLY DAHLS "NORGES LITTERATUR" BD. 2
og litt om litteraturhistorieskriving elles

Galskap kan vere produktiv.

Det er Willy Dahls forsøk på å nyskrive historia om den norske litteraturen frå 1814 eit døme på. Ein ting er at det ser ut til å vere lovmessig dette at skribentar som blir ramma av ein slik galskap, alltid undervurderer vanskane dette fører dei ut i. Det heiter seg at Francis Bull og Fredrik Paasche i 1912 avtalte med William Nygaard i Aschehoug at Norges litteraturhistorie skulle begynne å kome ut 1914, og heile stasen skulle vere i mål to år etter. Målpassering skjedde i 1937. Nå har rett nok dette andre bandedet av Willy Dahls Norges litteratur late vente på seg nokså lenge, til irritasjon for subskribentar som var lova anna - men det er ikkje dette åleine som gjer at ein kan vere freista til å stille diagnosen galskap. Derimot dèt at genren litteraturhistorieskriving dei siste tiåra har vore utsett for ein mangesidig kritikk. I dag er det berre dei naivt lykkelege som vil sjå på forsøk innan genren litteraturhistorieskriving som noko som i første rekke er knytta til praktiske problem under skriveprosessen. Det er vel heller slik at dei medvitsformene som gjorde genren til ei så sjølv-sagt verksemd, har forvittra. Difor kan heller ikkje Willy Dahl rekne med at han berre blir målt mot forgjengarane sine; men også mot dei hjartelause kritiske normene som har utvikla seg gjennom refleksjonane rundt genren og litteraturvitskapen siste tiåra.

Likevel; eg vil hevde at det også er viktig og rettvist å måle Dahls litteraturhistorie mot forgjengarane. Med mine auge kjem Dahl bra frå ein slik målestokk. Det er verkeleg tale om ei nytolking som fascinerar, inspirerer - og provoserer. Berre unntaksvis irriterer den ved å vere likegyldig. Eg seier dette for at det ikkje blir plass til ei heilskapsvurdering her. Difor bør også eventuelle forsøk på å diskutere isolerte detaljar ved Dahls framstilling saboterast ved teiing.

Likevel:

Dei fleste av innvendingane som eg ser kan reisast mot Dahls versjon, kan uttrykkast på den måten at han ikkje har laga ein meir forskjellig versjon frå forgjengarane. Dèt peikar også mot ei side ved Dahls galskap; boka kjem truleg både for tidleg og for seint. For seint i forhold til dei kritiske målestokkane eg alt har omtala, og for tidleg i forhold til alt arbeidet som må gjerast før ein verkeleg kan skrive ein ny versjon av historia om den norske litteraturen som er på høgde med dei spørsmåla ein kan stille til denne historia. Det manglar - på norsk - i alle høve to viktige føresetnader for at dette skulle lykkast:

A: Det manglar avgjerande teoretiske studiar og diskusjon. Rett nok har ein fått ein del altfor lite påakta arbeid, som Om litteraturhistorieskriving av Kittang, Meldahl og Skei, samt temaartiklar i Norsk Litterær Årbok 1985. Men dette er arbeid som er viktigare til å forstå korleis det har blitt gjort av dei gamle gutane, enn program for korleis det kan gjerast.

Her er det elles viktig å avvise motsetnaden mellom teoretisk arbeid og popularisering. Sjå på den nye Dansk litteraturhistorie. Det er eit på svært mange måtar imponerande prosjekt - i "populær" form. Men bak ligg årelange teoridiskusjonar som avklarande føresetnad. Rett nok kan ein finne døme mellom aktørane i dette "løynde" arbeidet som aldri har nådd utover dette "hemmelege" stadiet. Men hovudsaka er at den forma og dei resultatene ein har oppnådd gjennom dette prosjektet, vel hadde vore utenkeleg utan desse åra i katakombene.

B: Det er også nødvendig å gjere andre ting i katakombene. Store delar av norsk litteratur er rett og slett utforska. Ein kan peike på sentrale forfattarskap, på heile epokar og på det at viktige delar av den kanoniserte tradisjonen treng (re-)forsking også for å gjenvinne innsikter dei gamle hadde. Det er neppe slik at vi blir lurare og klokare heile vegen ... Men like viktig som dette arbeidet med litteratur vi gjenkjenner som litteratur, er skriftformer som har falle utanfor våre kategoriar.

Korleis har forresten desse "sjølvssagte" kategoriane blitt til?

Vi må også vere klar over i kor liten grad institusjonaliseringa av litteraturen er utforska: Kva veit vi om lesingas historie? kva veit vi om bruken og funksjonen til litteraturen i ulike skikt og til ulike tider? Også vidare - det er utruleg mykje vi ikkje veit. Og verre er det om vi ikkje veit at vi ikkje veit: til dømes ved at "gjenstanden" for faget vårt held fram med å vere like sjølvssagt som den lenge var: forfattaren og verket. Med ei radikal gjennomtenking av rammene vi har sett for "gjenstanden" vår, vil ikkje berre "gjenstanden" bli utvida og demokratisert, men den "opprinnelege" og mest spennande delen av denne - dei "store" verka og forfattarskapa - vil også framstå i anna lys.

Eg går elles ut frå at Willy Dahl er ein av dei som veit aller mest om alt det ugjorte. Han gjer faget ei stor teneste om han skriv ein artikkel om dette for oss. Kopi bør mellom anna sendast kulturministeren.

Det har gått føre seg viktige nybrottsarbeid i faget vårt som om kvinnelitteratur, nynorsk litterær offentlegheit, litteraturkritikkens historie. Alle desse har det til felles at dei har ført til uventa resultat og oppdagingar. Det er såleis truleg at når historia om litteraturkritikken ein gong kjem, vil den framvise ei nokså forskjellig historie frå den litteraturhistorikarane har fortalt - også Willy Dahl. Det skulle berre mangle, og det ville vere trist om det var annleis.

Men desse prosjekta har også eit anna fellestrekk: dei er i stor grad samarbeidsprosjekt. Det må ei ny litteraturhistorie vere også og på ein heilt annan radikal måte enn tidlegare samarbeid. Det er umogleg for eit menneske å gjere det Willy Dahl har gjort - på nytt. Polyhistorane har fått det verre. Ei sak er at ein kan bli bleik av undring over all den kunnskapen somme av dei gamle forvalta. Av ulike grunnar har eg såleis rusla ein del i fotefara etter Francis Bull. Ikkje så reint sjeldan synest eg mannen tøvar, oftare er eg usamd, berre sjeldan har eg funne feil, enda sjeldnare

ein bløff - og stundom blir der reint skremmande kor mykje mannen visste (eller tenk på Halvdan Koht)! Eit anna slåande trekk er kor "lykkeleg" og sikker Bulls skrift var. Bull og dei fleste humanistiske fagfellane av hans generasjon ser ut til å ha hatt eit heilt sjølvstøtt og "ufordimla" forhold til kunnskapen. Ein hermeneutisk refleksjon over korleis verda og kunnskapen om denne blei og blir forimla var lykkeleg fråverande. Bull talar såleis nesten aldri om skriftinga si eller om dei grunnleggande vala som løynde seg i denne. Men som 80-åring fortalde han humoristisk: "Da jeg gikk på skolen, fikk jeg gode karakterer i de fleste fag, men ikke i norsk stil, og en dag sa min norsklærer til meg: Du skriver så ubehjelpelig kjedelig!" På universitetet blir dommen stadfesta av professor Gerhard Gran: "Det er besynderlig med Dem Bull, De skriver saklig, redelig, fornuftig og forstandig når det gjelder orden og kunnskaper, men De eier jo ikke stil!" Bull forsøkte ikkje å skape seg ein stil, men å "rense min stil". "Det kan gjøres simpelthen ved flid og arbeide. Om man ikke skaper seg en stil, så unngår en å skape seg, og når kanskje fram til noe som kan bli leseverdige." Opplagt; men kan ein unngå "å skape seg" - i skrift? (alle sitat frå Bulls Land og lynne, Oslo 1970.)

I dag gjer den indre spesialisering av faga og mistanken mot egne tanke- og skriveformer slike bibliotekaktige kollossar à la Bull til noko fortidige. Dei som prøver å trasse historia, vil truleg minne om ein Don Quijote i den mest positive utgåva, ein uinteressant sjarlatan i den ditto negative. Willy Dahl var den siste - før desse eventuelle gjengangarane - det var imponerande, det er uråd?

Når det har blitt uråd, heng det ikkje minst saman med det vi kan kalle den hermeneutiske refleksjonstvangen. All historieskriving bør ha innhaldet av dette Nietzsche utsagnet - frå 1874 - som antimotto: "Hine naive historikere kalder det "objektivitet" at måle fortidens meninger og gerninger mot øjeblikkets allemandsmeninger: her finder de alle sandheders kanon; deres arbejde er at tilpasse fortiden til samtidens trivialitet. Derimod kalder de enhver historieskriving "subjektiv", der ikke betragter hine populæremeninger som kanoniske."

Til nå har eg unngått eit viktig spørsmål som skal formulerast, men ikkje svarast på. Er genren litteraturhistorieskriving verneverdig i den forstand at den er verdt grunnleggande reformforsøk? Utgjevinga av samtidige nye dansk-, kvinne- og verdslitteraturhistorier betyr at fleire har svart ja på spørsmålet. Motsett kan ein tolke ein del av Atle Kittangs ytringar dit at han lutar mot svaret nei. Men - han kan da i alle fall skrive (gode) bøker om det å skrive litteraturhistorie, altså skrift om skrift som handlar om skrift - og her da skrift i eit fjerde lag.

Kva vi svarer på spørsmålet er viktig. Det har mellom anna med forholdet til eit større ikkje-spesialisert publikum å gjere. Dermed tangerer vi også framtidsperspektiva til faget. Kva skriv vi? kvifor skriv vi? kven skriv vi for? kvar skriv vi? Ein kynikar seier at dette berre vedkjem dei som strevar i den stadig lengre køa for å kome inn i dei professorale kontora, dernest dei som sit i ei anna aukande og stadig meir desillusjonert kø for å sleppe til i forskinga. Slik bør det ikkje bli. Ein måte å motarbeide dette på er faktisk å ta innover seg dei spørsmåla den gamle og lenge skrantande genren litteraturhistorie faktisk stiller. Den samtidige framskrivinga av nye store historier tyder på ei voldsom vitalisering av gamlingen. Spørsmålet er om det er dei siste krampene eller kanskje dei første veene - for om ikkje genren har vorte kvinnleg, er den i ferd med å bli androgyn - den gamle grisen.

Om ein del år, når Willy Dahl er utselt og gjennomkritisert, vil kanskje eit forlag finne ut at dèt må gjerast på nytt. Vil det vere nokon som kan spørjast? kva kan svaret bli?

Så spørsmål og kommentarar til ein som kan svare.

PERIODISERING

1814-1884, 1884-1935: Politisk institusjonalisering av nasjonalstaten-parlamentarisme, parlamentarisme-kriseforlik. Dette for å illustrere kor avgjerande Dahl knyter den litterære "rekka" til politiske "rekka", for å tale med Tynjanov. Dette betyr sjølvstøtt ikkje at Dahl skriv politisk historie forkledd som litteraturhistorie. Derimot fortel det at dei sentrale

erfaringane litteraturen forsøkte å fortolke var grunnleggande bestemt av det same som den politiske historia - i følge Dahl?

Eg deler Dahls intensjon om å sjå litteraturen innanfor ei større samfunnsmessig ramme. Dahl er heller ikkje den første som knyter den litterære rekka til den politiske. Georg Brandes Hovedstrømninger (1871-90), som har fridommen som helt i eit opplegg til ein vellykka dannelsesroman, men som endar i desillusjonen, har revolusjonsåra 1789, 1830 og 1848 som ordnande punkt. Og på same måte som hos Brandes, er det ein definitiv styrke at Dahl har tatt lærdom hos glimrande samtidige historikarar - særleg Jens Arup Seip (bd.1) og Edvard Bull (bd.2).

Men så heiter det i ein for meg viktig passasje hos Dahl:

Litt firkantet kan det så sies at i samme grad som dens (litteraturens, G.M.) varekarakter økte, mistet den sin direkte sosiale og politiske innflytelse. Den får liksom foreskrevet seg et reservert område: mellommenneskelige forhold, privatlivet, individets merkelige sjeloliv. I det nye klasesamfunnet stod kunstnere mellom klassene og solgte sin produkter. Det gav en følelse av frihet, men også av avmakt. (s.139)

Dette blir gitt som ein kommentar til 1890-åra. Den er spennande fordi den er opnande. Saman med den plassen Dahl gir til motoffentligheitsformene, til brukslyrikken m.m., gjer dette det mogleg å tenke gjennom den spesielt seigliva norske modernisme-motstanden i dette hundreåret, og den spesielt sterke plassen litteraturen lenge hadde i det offentlege rommet og meiningsdanninga i førre hundreåret.

Nå er eg samd med Dahl i at han er litt firkanta. Den utviklinga han registrerer med omsyn til litteraturens funksjon, kan ikkje einsidig forklarast med varekarakteren. Det at litteraturen blir ei vare, var ein avgjerande føresetnad for at litteraturen kunne institusjonaliserast: det at den blir utspalta frå andre institusjonelle samanhenger, frå dei direkte livs- og brukssamanhengane. Den normative ramma for denne institusjonaliseringa av kunsten var og er autonomiestetikken. Kunsten blir oppfatta som ein eigen sfære, eit område som ikkje er underlagt den mål-retta rasjonaliteten som sette seg gjennom i samfunnet elles. Kunsten blir tilhaldstad for det skjønne og sant menneskelege. Gjennom institusjonaliseringa får denne normative ramma eit ma-

terielt grunnlag : ein sfære med ein relativ autonom logikk. Denne utviklinga er skarpsindig analysert mot ei europeisk ramme av særleg Jürgen Habermas og Peter Bürger, og i norsk samanheng er Arild Linnebergs arbeid viktig.

Tilbake til Dahls passasje. Det Dahl her påpeikar, gjer hans periodisering problematisk. I mine auge ikkje ved at han i bd. 1 knyter den litterære og politiske rekka saman: den norske historia er målt mot den europeiske sterkt usamtidig ved sin påfallande sterke motstand mot autonomiseringa av kunsten. Den norske litteraturen rundt 1880 med Bjørnson og Garborg som representative figurar var samfunnsinngripande og ikkje-autonom (samtidig som institusjonaliseringa av kunsten samtidig gjorde eit kvalitativt sprang) - og i dette hundreåret er den sterke modernismemotstanden eit synleg teikn på motstanden til autonomiseringa. Det problematiske ved Dahls framstilling kontra hans periodisering, er at han påpeikar korleis autonomiseringa trass alt sette seg gjennom. Altså korleis den litterære rekka blir meir sjølvstendig, samstundes som han let den same rekka vere uendra relatert til den politiske rekka.

Dette forstår eg ikkje.

Eg synest ogsåat Dahls argument for 1935 som periodeskilje er påfallande usynlege. Men vi får vente på bd. 3.

Det prinsipielle spørsmålet står likevel fast: kva er grunnlaget for periodiseringa? og i kva grad er historia om litteraturen ei immanent historie?

Eg er klar over at Dahl om han vil, kan vri seg unna spørsmåla ved å peike på at karakteren av den politiske historia også endrar seg mykje. Det er forskjell på analysatoren av dei politiske og kulturelle formasjonane par excellence Jens Arup Seip, og sosialhistorikaren par excellence, Edvard Bull - for å seie det slik. Den politiske rekka vedgjekk langt fleire i 1935 enn i 1814, og den vedgjekk på ein annan måte - for å seie det annleis. Det er greitt, men det rokkar ikkje ved det eg har påpeikada litteraturens endra funksjon er ikkje parallell til den endra karakteren til den politiske historia.

Tvert om, tendensen er at litteraturen i stadig større grad får si eiga historie - den tolkar stadig den større og samtidige historia - men blir meir avmechtig til denne same historia.

Sagt på ein annan måte: det er først som eit moderne fenomen at det er nokolunde meningsfullt å skrive historia om litteraturen som ei immanent historie. I forhold til det tradisjonelle samfunnet vil ei immanent historie vere å "samtidiggjere" historia på ein "meningslaus" måte. Kunsten var ennå ikkje kunst, men del av andre samanhengar som religiøse eller representative institusjonar. Skal ein derimot forsøke å forklare kvifor litteraturen som eit moderne fenomen får ein stadig klarare autonom logikk, må ein tenke med samfunnet, sprengje autonomiestetikken og dei rammene denne set for vår forståing. Da vil vi kanskje oppdage eit fenomen som har falle utanfor vår "gjenstand" - kulturindustrien der den ikkje-autonome logikken er dominant:marknadens lov.

Dahl er forresten den første som prøver å integrere denne "andre" kulturen. Det er rosverdig.

HISTORISK REKONSTRUKSJON OG NORMATIV FRAMSKRIVING

La oss tenke oss to former for litteraturhistorie.

Den første har som program å lage ein historisk rekonstruksjon av det litterære systemet i ein gitt periode. Ein legg vekt på å få fram forholdet mellom dei ulike litterære formene og normene. Den svulmande empiriske børa eit slikt prosjekt medfører, blir i framstillinga balansert ved at ein er ute etter å rekonstruere dei dominante normene. Derfor vil ein søke etter det typiske og representative utfrå ei førestilling om dette normsystemet. Eit døme på ei slik litteraturhistorieskriving kan vere det store prosjektet Dansk litteraturhistorie bd. 1-9.

Eit motstykke til ein slik omfattande rekonstruksjon av det litterære systemet, eller snarare systema, vil vere ein konsentrasjon om dei store : gode : viktige verka. Dette vil da vere ei normativ framskriving utfrå bestemte førestillingar om kvalitet. Dei gamle tyske romantikarane med F. Schlegel i spissen skreiv litteraturhistorie på denne måten. Faren ved denne skrivemåten er sjølv sagt ahisto-

risering. Ein skriv fram ei lang rekke av dei kanoniske verka og forfattarskapa som trer umedvite fram som gode samtidige. Eit norsk døme på dette er Kristian Elster d.y.. Elles er mykje av den norske litteraturhistorieskriving vel prega av ei slik "samtidiggjering". Fråveret av ein historisk hermeneutikk har ikkje tilfeldig vore knytta til den sentrale prosjektet: å etablere ein norsk litterær kanon. Eit elles høgst forståeleg og legitimt prosjekt det er liten vits i å moralisere over, men desto viktigare å kome ut av.

Denne siste "skrivemåten" er den mest uproblematiske; den fører med seg mindre teoretiske problem og ei lettare empirisk bær. Men den treng ikkje vere ahistorisk. Eit døme på dette er den danske "Aage Henriksen-skolen" som tydelegare og tydelegare har sameina fascinasjonen over den "store" litteraturen med eit forsøk på å forstå denne som djuptloddande uttrykk for historiske medvitsformer. Fleire av desse skribentane viser også styrken ei slik normativ framskrivning kan ha som skrivekunst og publikumsappell. Døme på det same finn ein hos marxistar som har arbeidd med den "store" kunstens historie; jf. tradisjonen frå Georg Lukács, Arnold Hauser til Fredric Jameson.

Og Willy Dahl? han prøver så vidt eg kan forstå å gjeve begge delar. Klarare enn forgjengarane maktar han å framstille den litterære institusjonen som eit normsystem, men han drar også fram forfattarskap som viktige på eit anna grunnlag.

Kinck er kanskje det klaraste dømet på dette. Kinck er på mange måtar den mest utvetydige "helten" av forfattarane som stig fram etter 1890. Dette er dessutan kontrastivt knytta til ei problematisering av Hamsun. La oss sjå litt på framstillinga av Kinck og teateret. Så vidt eg kan finne ut, skjer den positive vurderinga av Kinck her av to grunnar:

- a. Ei førestilling om kvalitet utfrå historisk innsikt. Kinck maktar å forme og tolke dei sentrale historiske konfliktane (dei som er identiske med det Dahl oppfattar som dei sentrale) i kunstverk.
- b. Kinck er den einaste nyskaparen innanfor norsk teater "mellom Ibsen og Nordahl Grieg".

Men det som er fråverande her, er spørsmålet om kvifor Kinck blei ein så lite lesen forfattar, ein så lite viktig figur i utviklinga av den norske teaterinstitusjonen? Og omvendt er det med Hamsun; Dahl maktar ikkje forklare den fascinasjonskrafta dette forfattarskapet har utstråla. Eit ankepunkt mot Hamsun er at han i motsetnad til Kinck er ein reaksjonær historiograf - for å tilspisse.

Eg trur det her er ei uavklara spenning i Dahls problemstilling. Det problematiske er ikkje eksistensen av spenninga, men det at den ikkje er tydeleggjort. Når Dahl aksentuerer noko forgjengarane ikkje har gjort, er han med andre ord ikkje alltid ute i same ærend. For meg er dette eit uavklara problem, noko eg sjølv ikkje har noko svar på, men som peikar mot grunnproblem i det vi driv på med. Kva om Dahl tydeleggjorde motsetnaden? T.d. ved å la den normative vurderinga (jf. Kinck) bli spelt ut mot kulturindustrielle former - og omvendt?

Elles synest eg stundom Dahl er i ferd med å køyre seg ned i ei anna grøft. Det gjeld særleg den inciterande framstillinga av 1890-åra. I det herlege polemikken mot den "nyromantiske versjonen" av 1890-åra driv Dahl vel mykje telling. Han står dermed i fare for å kvantifisere framfor å dra fram det kvalitativt viktige i forhold til dominans og estetisk norm. Og kvifor ikkje ta livet av dette omgrepet "nyromantikkk". Kva tyder det? For meg er det eit tomt og ubrukeleg omgrep - berre interessant som traderingshistorie. Å nytte det er langt på veg å ta over ein del av eit miljø's sjølvforståing, noko som er tildekkande også for litterære uttrykk som har blitt rubriserte som "nyromantiske". Er ikkje ulikskapen mellom Obstfelder og Vilhelm Krag større enn likskapen mellom det vanlegvis så antagonistiske ~~trekløveret~~ Ibsen, Obstfelder og Hamsun i 1890-åra? Eg svarar ja, utfrå den nye problematiseringa av subjektet og språket hos desse tre. Dermed kunne ein med Jan Mukarovsky problematisere forholdet både til "romantikken" og "realismen" utfrå utviklinga i synet på språkteiknet og subjektet og korleis dette kom til synes i kunstverka - og uttrykte seg i den estetiske normdanninga. Kanskje ville vi ved i ei slik samanheng å nytte omgrepet

modernitet, kunne skilje ut det som var "kitsch" i den såkalla "nyromantikken". Dermed blir det ikkje tale om berre å kvantifisere, men snarare å finne fram til det som både var representativt i forhold til produksjon og også det som genuint nytt og framoverpeikande i forhold til den litterære normdanninga.

På sitt beste er Dahl "nauta god" til nett dette - som vestlendingen seier når han skal ta sterkt i.

DET NORSKE?

Dahls framstilling er overraskande norsk. Altfor norsk. Her avvik han ikkje mykje frå forgjengarane sine.

Vekselspelet mellom det norske, det nordiske og det europeiske er nesten totalt fråverande. OK: Dette landet har (nesten) alltid vore ein litterær avkrok og provins, men så gale som det kan sjåast ut i Dahls versjon har det fandan ta aldri vore.

La oss ta det såkalla "moderne gjennombrot". Dette var kjenneteikna ved at det i høg grad blei utvikla eit skandinaviske kommunikasjonsfelt. Vidare, denne litteraturen blei jo også europeisk. Ein Ibsen eller ein Garborg inkarnerte saman med Strindberg, Brandes, Jakobsen, Bang ein europeisk avantgarde. Kvifor? og kva fekk dette å seie for litteraturen?

I same bolken er det problematisk å tale om ein norsk litterær institusjon. Viktige delar av produksjonen, kritikken og lesinga av den norske litteraturen skjedde i Danmark. Samstundes er det klart at det norske forløpet fekk ein del spesifikke trekk. Denne spenninga er heilt fråverande hos Dahl - og det skal bli interessant å sjå om det komande bd. 6 av Dansk litteraturhistorie klarer å unngå denne "nasjonalismen". Eg tvilar faktisk. For det finst altfor lite både av eldre og nyare forskning som maktar å fasthalde det nordiske perspektivet. Gunnar Ahlströms Det moderna genombrottet i Nordens litteratur (1947) er eit beundringsverdige unntak.

Når det gjeld Dahl, så skal det i all rettferds namn nemnast at han får fram korleis den norske litteraturen "blei norsk"

med nasjonaliseringa av institusjonane frå 1890 og framover. Men dette er jo i samsvar med god norsk tradisjonstradering, og oppløysinga av det nordiske kommunikasjonsfeltet er heilt fråverande.

Og kvifor har ikkje Dahl kontrastert "provinsialismen" i norsk lyrikk etter 1900 med eit nordisk blikk, ja, eller den påfallande provinsialiseringa av heile den norske litterære institusjonen i tida mellom 1905 og 1935? Og trass i dette; kva innebar det at ein del norske forfatterskap i same perioden faktisk også var europeiske som Hamsuns, Undsets eller Griegs?

Norsk litteraturforskning har aldri tatt opp rolla til den omsette litteraturen. Eit unntak er vel Henrik Jæger som faktisk fortel "overraskande" mykje om dette. At "europearen" Jæger er eit unntak er synd. For: det er t.d. truleg svært så vanskeleg å skrive ei norsk genrehistorie om romanen utan å vite ein god del om rolla til den omsette romanen? I den norske litterære institusjonen kan gjennombrøtet for romanen tidfestast nokså nøyaktig til åra 1878-82. Men romanen har ei lang forhistorie som "underground" - i Norge! - i form av den omsette romanen som meir eller mindre fine damer lenge var åleine om å lese. Jf. den utmerka nye historia om Deichmanns bibliotek av Nils Johan Ringdal.

Dette er viktig fordi det knapt finst ein genre, eit omgrep som er utvikla her i landet. Det dreiar seg om import. På same måte som formene for institusjonalisering av kunsten har europeiske forbilde og forvarsel. Men samstundes gjennomgår desse forbilda ei forvandling, ofte også semantisk, når dei blir norske. Denne forvandlinga er viktig, men ikkje på den måten at ein skal jakte på det sære norske i eit vakuum. Derimot er det viktig å gripe fatt i den nå så berømte norske utakta, men for å fatte denne må ein også kjenne hovudtakta. Å kjenne Europa kan slik kaste eit nødvendig og klargjerande lys over det norske - vi kan kalle det underleggjering.

Finst det noko meir provinsielt enn norsk litteratur og -debatt? Nja - det måtte da einaste vere vi norske littera-

turvitarar det da? Og det at vi er norske er ei "forbanningg" vi ikkje kan fly frå - men det finst fleire vegar til det norske og provinsen.

* * * * *

Dermed er det høveleg å avslutte - med å berømme Willy Dahl for eit imponerande og eggande og norsk verk. Samstundes kan ein ønske lykke til med det tredje bandet som garantert får ein symptomatisk norsk mottaking.

Willy Dahl har elles gjort dēt før, altså skrive litteraturhistorie - da sa han at han aldri skulle gjere dēt igjen. Det vil ikkje undre meg det minste om han etter å ha pusta ut nokre år etter dette Prometheus-arbeidet, vil ha minst ein finger med i utskrivinga av ein tredje og heilt ny versjon. Den mistanken kan ikkje rettast mot så mange andre.

LITTERATURLISTE

- Bürger, Peter: Theorie der Avantgarde, Frankfurt am Main 1974
Vermittlung, Rezeption, Funktion, Frankfurt am Main 1979
- Engdahl, Horace: -"Friedrich Schlegel og litteraturhistorien" i Kris nr. 23-24, Sth.
- Habermas, Jürgen: Borgerlig offentlighet, Oslo 1971.
- Hohendahl, Peter Uwe: The Institution of Criticism, Ithaca and London 1982.
- Kittang; Meldahl, Skei: Om litteraturhistorieskriving, Øvre Ervik 1983.
- Linneberg, Arild: "Litteraturkritikkens historie - Notater til en modell" Norskraft nr 36.
- Mukarovsky, Jan: "Dialektiske motsetninger i den moderne kunsten" i Heldal og Linneberg (red): Strukturalisme i litteraturvitenskapen, Oslo 1968
- Norsk Litterær Årbok 1985, artikkelar om litteraturhistorieskriving ved I. Engelstad og I. Iversen, Linneberg, Meldahl og A. Melberg. Norskraft nr 43, red. Morten Møi, diverse artikkelar.
- Nietzsche, Friedrich: Unzeitgemässe Betrachtungen (1874), dansk oms. Historiens nytte, Kbh. 1962.
- Ricœur, Paul: "Forteljinga, kulturen, historia" intervju v/Bjørn N. Kvalsvik Samtiden nr. 4 1985.
- Tynjanov, Jurij: "Om litterær evolution" i Aspelin/Lundberg (red): Form och struktur, Sth 1971.
(&Roman Jakobson) "Problemer i litteratur- og språkstudiet" i Heldal/Linneberg 1978.

Guttorm Fløistad:

Tekst og tid

En kommentar til Willy Dahls

Norges litteratur

Norges litteratur har undertittelen Tid og tekst 1884-1935. Det må bety at forfatteren ønsker å koble litteratur og samfunn. Det må også bety at tiden - samfunnet, samfunnsutviklingen og forfatterens oppfatninger av denne - i en forstand kommer først. Det er "tiden" som skal danne rammen om litteraturfortolkningen. Og litteraturen skal, omvendt tolkes og vurderes ut fra hvilket tidsbilde (samfunnsbilde) den gir.

Konfrontert med teksten er slike forhåndsassosiasjoner et godt stykke på vei riktig. At denne fremgangsmåten er fruktbar, kan det ikke være tvil om. Med Willy Dahls sterke sans for samfunn, samfunnsutvikling og klasseskiller blir de tidsbilder vi presenteres for gjennom litteraturen mer nyansert enn ellers (krf. f.eks. omtalen av "Juvikfolket", s. 329f.). Det gjelder også de tidsbilder som ikke presenteres. Utgangspunkt i tiden, og det vil rundt århundreskiftet si, industrisamfunnet og skjerpede klassekonflikter, gir forfatteren stadig anledning til å dyrke litteraturens mangler. Den nasjonalromantiske og psykologiske litteratur er særlig utsatt. Selv juleheftene slipper ikke unna. I slike "overdådig illustrerte publikasjoner som gjorde seg godt i borgerskapets nipsfylte stuer ... glimrer industrisamfunnet med sitt

fravær" (s. 123).

Jeg har også en viss sans for slike kommentarer. Og jeg har ingen problemer med å se større idéhistoriske perspektiver bak kritikken, perspektiver som ikke bare går på klasse-skiller, men også på forholdet (eller rettere sagt, det manglende forhold) mellom religion og det fremvoksende industri-samfunn.

Mine innvendinger går følgelig ikke så mye på de metodologiske (inkludert marxistiske) prinsipper bak fremstillingen som den noe skjematiske bruk av dem i omtalen av enkelte forfattere.

Vesås - hans tidlige forfatterskap - er en av dem som kommer dårlig ut. Allerede innfallsordene "Angstsymboler og mjølkespreng" (s. 379) antyder hvor det bærer hen. Bøkene er "nesten demonstrativt frie for direkte tilknytning til sosial og politisk samtid". Og "den trygghet, ro og harmoni som preger livet på Bufast-gården" har lite med de mange tvangsauksjoner på denne tiden å gjøre (s. 380). Vesås' skildringer av de "fundamentale" menneskelige situasjoner - barneundring, pubertetsvåkning, kjærlighet og av menneske-sinn som prøver å orientere seg i tilværelsen fremstilles av Dahl nærmest som flukt fra "det virkelige livet". Det samme synes å gjelde "det store spelet" på gården.

Det er for tynt. Det er en form for metodologisk reduksjonisme som har sin basis i et altfor snevert livs- og samfunnssyn og som i utgangspunktet frakjenner skjønnlitteraturen sammen med store deler av nasjonal- og lokalkulturen enhver egenverdi. Nesten parodisk blir det når Dei svarte hestane avspises med karakteristikken "en mer alminnelig

realistisk bygdeskildring, med kjapp handling og ytre spenning" (s. 378).

Willy Dahl må i denne forbindelse ha meg unnskyldt for å peke på (han vet sikkert om det) at det finnes marxistiske fortolkningsrammer som er noe romsligere enn dem han selv synes å anvende. Jeg tenker på de mange forsøk som har vært gjort på å formidle mellom Marx' almene politiske økonomi og historieteori og de forskjellige lands nasjonale og lokale kulturer. Utgangspunktet har vært at når Marx' analyser og teorier skal omsettes i praksis i de enkelte land, er det uomgjengelig nødvendig å ta hensyn til de enkelte lands kulturelle egenart. Den jugoslaviske og italienske marxisme og marxismekritikk (f.eks. Gramsci) er velkjente eksempler. (En god kritisk fremstilling av Marx på dette punkt finnes i Schlomo Avineri, The social and political philosophy of Karl Marx.) Både Marx og Engels var inne på tanken om en slik nasjonal formidling av den generelle teori. Men det ble med tanken - noe som ofte angis som en hovedgrunn til at så mange "ortodokse" nasjonale kommunistiske partier har hatt vanskeligheter med å få gjennomslag for sine samfunnsanalyser.

Med den mer nyanserte fortolkningsramme som den nasjonale formidlede marxisme gir, må nasjonallitteraturen og nasjonale og lokale tradisjoner, inkludert folkeminne, generelt tilkjennes en betydelig grad av egenverdi. Den har formet folks forestillingsverden i langt større grad enn en rent økonomisk og sosialt preget klasseanalyse kan få tak på. Og denne litteratur har også tydelig innvirket på samfunnsforholdene, enten det nå var for å bevare eller endre. Det er naturligvis viktig å fastslå at Vesås' tidlige romaner ikke gjenspeiler tvangsauksjoner. Det er like viktig å peke på hva han som den norske steds-

dikter fremfor noen (også i den tidlige fase) søkte å bevare og styrke. Den litteraturfortolker som i "det store spelet" bare ser biologi og økonomi (dvs. mangel på økonomi) kommer definitivt til kort.

Hvis dette har noe for seg, burde Norges litteratur kanskje ha vært forsynt med ytterligere en undertittel: ikke bare Tid og tekst, men også Tekst og tid. Det dreier seg om et gjensidig (eller dialektisk som noen vil si) påvirkningsforhold. Willy Dahl er selvsagt kjent med begge fortolkningsretninger. Men tekstenes rolle overfor "tiden" kommer uforholdsmessig svakt frem. Denne tendens i en ellers verdifull litteraturhistorie er intet godt bidrag til den pågående restaurering av humaniorafagene.

Otto Hageberg:

Litt om lyrikk i Tid og tekst 1884-1935

Eit seminar der ein tek opp eit verk til kritisk saumfaring, kan lett bli skeivt. Interessa blir meir konsentrert om det tvilsame og kritikkverdige enn det som kan rosast. Lat det difor vera sagt at eg gjerne kunne ha brukt mykje plass og tid til ros. Når kritikken òg er viktig, er det fordi at me har med eit verk å gjera som vil få konsekvensar for litteraturhistoriske synsmåtar hos generasjonar av norske studentar.

I eit stutt innlegg er det lite ein kan ta opp. Eg skal stogga ved eit einaste punkt, som isolert sett kan synast å vera ein detalj. Men under ligg det eit alvorleg spørsmål av stor rekkjevidd: Er det slik mon tru at i framstillingar av dette slaget kan enkle retoriske konstruksjonar få ein noko viktigare status enn dei eigenleg fortener? Dei kan lett framstå som vitskaplege påstandar også når det er tydeleg at dei ikkje byggjer på undersøking, men mest er poeng som passar reint retorisk i ein samanheng, slik kvart enkelt kort i eit korthus òg passar i sin samanheng.

Det gjeld lyrikken i første delen av 1900-talet, som eg tykkjer får ei noko stefaderleg behandling hos Willy Dahl. Eit poeng synest likevel å vera klårt: Dahl meiner at lyrikarane i denne generasjonen er uhyre tradisjonelle og konservative. "Konservatismen gjaldt ikke bare ordenes bøyingsformer, men også ordene selv", heiter det, og litt seinare: "Vi har med en lyrikk å gjøre som språklig knytter an til forrige århundres tradisjon både når det gjelder ortografi, bøyingsformer og ordtilfang - og i og med det siste også begrepsverden." (I parentes sagt, noko anna ville vel vera sensasjonelt, 10-20 år etter hundreårsskiftet) Med unntak av Olav Nygard og Kristofer Uppdal viser det tradisjonelle draget seg særleg i høve til biletet og samanlikninga, hevdar Dahl. "De bruker i en forunderlig høy grad 'det halve bildet'.

Det og det er som det og det. Hos Olaf Bull vrir det av sammenlikninger", heiter det. Og hos Øverland. "Det er impresjonismens forhold til realisme og naturalisme som kommer til uttrykk i 'som-om-sammenlikningen'", får me vita, og dette blir utlagt slik: "Vel skal et forhold illustreres presist, men på den annens side skal det ikke utgis for mere enn det er". Det støtter igjen opp om det inntrykket av 'gammeldagshet' som vi omtalte". "Som-om-lyrikken" kallar Dahl dette for.

Presisjonen i det enkelte argument, konsistensen i argumentasjonsrekke og det logiske og erkjenningssteoretiske grunnlaget for desse formuleringane skal eg stort sett lata liggja. Derimot vil eg minna om eit meir folkløristisk poeng. Me blir presenterte for ein tankegang som byggjer på ei vandresegn som stadig blir referert også av studentar. Den skriftlege kjelda er ikkje nemnd i margtekstane i litteraturhistoria på dette punktet, men kjelda er kjend. Det er ei impresjonistisk skisse over norsk lyrikkhistorie, skriven av Willy Dahl, trykt som innleiing i antologien Ordene og verden frå 1960-åra. No får denne skissa ikkje berre status som litteraturhistorisk sanning, men styrer òg utvalet av stoffet når diktarane blir omtala.

Eg siterer på nytt orda om Olaf Bull: "Hos Olaf Bull vrir det av sammenlikninger". Det problematiske er at dette er uvanleg lite treffande og dekkjande. Eg skal ikkje her gå nemnande inn på det tilhøvet av samanlikninga som stilfigur finst i mange variantar og tener ulik føremål. Difor må kvar samanlikning analyserast for seg om ein skal kunne seia noko om funksjon og innhald. Når Olaf Bull i diktet "Solregn" seier om diktarhatten sin at den vippar om hovudet hans "dissende og diger som et tak", kan Willy Dahl ha rett i at "et forhold skal illustreres presist, men ikke utgis for mere enn det er". Men når det i diktet "Sneen" heiter at "alle flammer bøyer seg og størkner inn, som klumper av en blodig is" er det noko annleis. Dette berre som ein peikepinn om at

ein analyse av samanlikningane kunne vera interessant. For min argumentasjon mot Willy Dahl er tal og kvantitet like slåande, og eg skal gje nokre tal som byggjer på kursorisk lesnad der sikkert litt har sluppe unna garnet, men likevel.

Eg har valt Rolf Jacobsen som samanlikningsgrunnlag. Han er poesifornyar i 1930-åra, modernist, og han er omtala hos Willy Dahl. I dei to diktsamlingane Jacobsen gav ut før 1935 er det ca 70 dikt. I dei er stilfiguren samanlikning brukt 60 gonger. Likevel har me ikkje noka kjensle av at det vrimlar av dei, endå om ei av samlingane heiter Vrimmel.

Olaf Bulls samla lyriske produksjon er på mellom 10 og 12 000 versliner, fordelt på bortimot 200 dikt, somme av dei er då svært lange. Stilfiguren samanlikning, heri innrekna verkeleg som-om-konstruksjonar, er brukt i ca. 80 av desse dikta, omlag 160 gonger i alt. Endå om finlesing skulle avsløra eit høgare tal, er tendensen tydeleg.

Eg skal ikkje gjera så mykje meir ut av dette poenget. Some tykkjer kanskje at eg overdriv det. Det gjer eg forsåvidt dersom det ikkje er symptomatisk for ein bestemt litteraturhistorisk retorikk: Ein byggjer ei argumentasjonsrekke på eit raskt konstruert poeng med veikt grunnlag i materialet, men med pedagogisk gjennomslagskraft.

Eg skal likevel ikkje heilt sleppa Olaf Bull. Eg har brukt han som døme, eg kunne bruka andre døme når det gjeld omtale av lyrikk. Karakteristikken av Olaf Bull og Bulls språk er misvisande og tilfeldig i denne litteraturhistoria.

Det særmerkte for Bulls biletspråk kjem aldri fram. Me høyrer ikkje om hans myteskapande evne og hans evne til å gjera det språklege uttrykket til ein smeltedigel der ulike område av det verkelege liksom blir bundne organisk i hop. Språket hans skaper metaforisk ein korrespondanse mellom nært og fjernt, indre og ytre, menneske og natur, varme og kulde, eld og is, vatn og luft - og me kunne nemna meir. Det er

den eine sida.

Den andre sida er at hos Olaf Bull sitrar det under dette alltid noko me kan kalla eit moderne medvit. For det moderne medvitet er det slik at desse samanhengane eigenleg ikkje finst. Subjektet, mennesket, "jeget" står frysande einsamt i eit kaldt univers utan annan orden enn den som kunsten skaper. Eg har hug til å sitera frå eit mykje kjent dikt, "Gobelin", ei strofe frå før myten om det lækjande eventyrlandet inne i sofaputa, og sluttstrofa der far og datter er ute att:

Merete, se! Dér bjærkeløvet hanger
der gjør den hemmelige sti en sving -!
Nei, ikke rør! Du kommer ikke lenger,
for hvis du rører blir det ingenting!
Din far han vet det, naar han er bedrøvet
hvor lidet der skal fingres ved en drøm,
før liljerne og roserne og løvet
forvandler sig til fattig silkesøm - -!

(...)

Og saa, Merete, er vi atter ute
paa denne grønne perlesyddde plæn -
da skjønner vi, at skogen var en pute,
som bare aapnes af en tryllegren -
Ja barn, nu staar vi begge-to bedrøvet
og famler med vor hemmelige drøm!
Nu kan vi roligt stryke over løvet -
nu er det bare fattig silkesøm!

Olaf Bulls litteraturhistoriske innsats er at han formar det norske språket som eit instrument til å halda fast både smerten over ein mangel, mangelen på samheng og orden, og førestellingar om samheng. Dette er Olaf Bulls modernisme, på trass av at han i ortografi, bøyingsformer og ordtilfang "knyttar an til forrige århundres tradisjon."

Av Willy Dahl

KRINGSATT AV VENNER GÅR JEG INN I MIN STRID

De foregående seks innleggene har stor likhet med seks av de diskusjonsinnleggene om b.II av min Norges litteratur som ble holdt på et seminar på Nordisk institutt, Blindern, en vårkveld i 1985. Fullt så stor likhet med mitt/mine innlegg kommer denne artikkelen ikke til å ha. Det sier seg selv: Jeg møtte "uforberedt", måtte ta tingene på sparket og litt hulter til bulter. Her blir jeg nødt til å redigere mer. Jeg skal ikke fjerne meg altfor langt fra mine hastige notater - men jeg kommer til å tillate meg å si ting som jeg den gangen burde ha sagt.

La meg da begynne med å takke for alle godord, og si meg innforstått med at kritikken, i negativ forstand, nødvendigvis må ruve mer enn eulogien¹. En god del av kritikken kan jeg uten videre si meg enig i; og også når det gjelder de innvendinger jeg ikke kan akseptere, gjelder det at kritikken her er saklig og konstruktiv. Det er ikke alltid jeg har kunnet si det; selv om mottagelsen av disse to bindene i det store og hele har vært overstrømmende, har det også vanket eksempler på mistenkeliggjørelse, grove feillesninger og sitatfusker. Nærmest patetiske har et par mislykkete fadermord vært, - unge og yngre forsøk på å erobre riddersporene ved å gå til angrep på det de oppfatter som makten og autoriteten. (Gid det var så vel!) Til slike kritikere har jeg et råd de muligens vil oppfatte som arrogant: Prøv å gjøre det bedre sjæl!

Dette henger sammen med at jeg er av den oppfatning at tingene bør gjøres, at litteraturhistorie bør skrives. Alle de betenkeligheter som Geir Mork lister opp i sitt innlegg, og noen til, har jeg vært igjennom, og jeg har som han funnet ut at egentlig er oppgaven umulig. Når jeg likevel gjør det, er det fordi et langt liv i - jeg rødmer nesten foran dataskjermen - folkeopplysningens tjeneste har vist meg at det finnes et publikum, stort og takknemlig, spredt over det ganske land, som liker litteraturhistorie, som bruker litteraturhistorie, som synes de trenger den i

¹) Et ord jeg ikke kan finne i noen norsk ordbok. Se gamle Salomonsen.

sin folkeopplysningssektor - f.eks. i skolen. Det er ikke 68-ere jeg har skrevet for, (selv må jeg vel nærmest sies å være 45-er) - men alminnelige mennesker, det leseglade publikum som ikke har eksamen i litteraturkunnskap. Det betyr ikke at sluttresultatet er blitt nivellert nedover, men at jeg må begynne på et enklere nivå. Og teorien må være implisitt, ikke eksplisitt. Jeg får jo av og til høre at teorien ikke er min sterke side, jeg er så mye flinkere i praksis. De som mener å ha observert det, har kanskje ikke alltid vært like flinke til å se teorien som ligger under praksis; jeg ser liten hensikt i å vikte meg med Bakhtin og Mukarovsky i teksten, jeg må bruke dem der jeg kan, - kvitteringene står i noen tilfelle i marginen, og resten skal komme i etterordet.

For det kommer et etterord. Jeg skrev faktisk i sin tid et forord, men lot være å ta det med; en årsak var nok at litt for mye var uavklart for meg, men den viktigste grunnen var at jeg ville tvinge kritikere og andre lesere til å tenke selv, finne ut hva det var jeg egentlig gjorde. Ingen avkrevde Francis Bull noe forord. Man har likevel klart å finne ut hva det var han egentlig gjorde.

Litt mer sjølprat før jeg går over til sak:

Fredrik Juel Haslund gjør meg til "utdannet nykritiker" som er blitt sosialt interessert på sine gamle dager. Oknei, det var nok ikke mye nykritikk å bli utdannet i, den gangen i Bergen, i første halvdel av femtitallet; jeg hadde knapt hørt ordet da jeg skrev en (ikke særlig vellykket) magisteravhandling som nettopp prøvde å utrede sammenhengene mellom litteratur og samfunn - riktignok med hardpositivistisk amerikansk sosiologi og antropologi som hjelpevitenskaper, Nykritikken, den kom seinere. Og av den har jeg egentlig aldri annammet stort mer enn selve lese-kunsten, oppmerksomheten overfor detaljene i teksten, og samspillet mellom dem; ideologisk var jeg politisk vaksineret.

Derfor er da også min Norges litteratur et forsøk på å veksle mellom tekstlesning og overblikk, mellom utsyn og detaljer. Her ligger det noen onde sirkler på lur: Er jeg for fiffig når jeg skifter mellom det induktive og det deduktive, nøyer jeg meg med de teksteksempler som bekrefter

min overordnede teori? (Det omvendte måtte være å la seg overvelde av tekstenes masse og pluralitet og skrive historien som kaos uten organisasjon.)

Her, synes jeg, har mine framtidige kritikere noe å ta fatt på når de skal lage en bedre, mer konsekvent og gjennomtenkt norsk litteraturhistorie.

*

Geir Mork har rett i at det ikke har noen hensikt å diskutere detaljer. At den og den er utelatt eller har fått en snippelig behandling er egentlig uinteressant. Da må utelattelsen (eller det motsatte: forstørrelsen!) i hvert fall være noe som måles mot mitt verks norm, ikke mot en forestilling om "nøytrale" eller "objektive" normer utenfor verket.² Det er de store linjer som her er interessante. Og jeg kan ikke akseptere Edvard Beyers forestilling om at våre eldre litteraturhistorier er nødvendige som "referanseramme og korrektiv" for mine lesere - som om jeg bare supplerer Jæger og Bull og ham selv med litt sosiologisk krydder. Selvsagt er de nødvendige som kilder, selv om jeg konsekvent har gjennomført det prinsipp at alt jeg uttrykker en mening om, skal jeg selv ha lest. Vi bygger alle på hverandre, og lærer av hverandre. Men hans framstilling er ikke mindre subjektiv og mer nøytral enn min - om den er aldri så pluralistisk.³ - Og siden jeg nå er ved Beyer: Han synes å være av den mening at jeg sparker inn åpne dører når jeg angriper "myten om nittiårene". Det er helt riktig at Beyer har æren for det første angrepet på den myten. Hans foredrag på IASS-konferansen i 1962 om forholdet mellom åtti- og nittiår var banebrytende. Min kritikk av ham gjelder det forhold at han ikke har tatt konsekvensen av sin innsikt fra den gangen. Selve

2) Kritikk av dette slaget er det når Leif Mæhle i NLA 1985 forteller at "ideologisk antipati" hos meg "fører til sterk nedvurdering av diktarar som Moren, Aukrust og til dels Vesaas". Det faller ikke Mæhle inn at det kanskje er hans ideologiske sympati som får ham til å overvurdere Moren osv.

3) Det Beyer hentyder til med min "fiffige sitatvridning" er at jeg i omtalen av Jonas Lies Onde magter har forandret Beyer & Beyers "I det ytre er det en forretningsroman. Men først og fremst er det en intens psykologisk roman ..." til: "I det ytre er det en intens psykologisk roman ... Men først og fremst er det en forretningsroman ..." - Hensikten er å få leserne til å forstå at ord som "indre" og "ytre" er tvilsomme som litterære karakteristikk og at det beror på en fordom - i ordets nøytrale betydning - hos B&B når psykologi konsekvent framstilles som noe gjævere enn samfunn.

disposisjonen i Beyer & Beyer, og ikke minst i Cappelens litteraturhistorie, underbygger myten om nittiårene; man kan lett merke av alle reservasjonene at Nettum har hatt sine tvil - men han er handicappet av at disposisjonen tar fra ham den "åttiårsdiktning" som florerer i nittiårene.⁴

Fredrik Juel Haslund tar fatt min bruk av begrepet "småborger". Det er ikke noen detalj, for her har jeg nok bommet pedagogisk. "Småborger" har jeg brukt i marxistisk betydning, historisk bestemt og beskrivende, og i sitt opphav fullstendig uten negative konnotasjoner. Men jeg burde ha skjønt at slik fungerer ordet ikke i norsk dagligtale, - der har det nettopp noe negativt, i hvert fall nedsettende, over seg. Og jeg burde ha gjort det klarere at når jeg ikke gir småborgere som Christiansen, Fangen, Hoel og Krog den oppmerksomhet som de har fått i tidligere litteraturhistorier, så er det fordi de problemene som herrene tok opp, egentlig var aktuelle bare i en bitteliten, Oslo-definert del av det norske samfunn og det norske litteraturpublikum. Utenfor Dagblad-horisonten hadde man ganske andre problemer - også i litteraturen. - Jeg innrømmer gladelig at denne synsvinkelen har jeg ikke klart å gjennomføre. Men la meg tilføye at bak alle mine vurderinger ligger det en "overordnet" forestilling om hva som i dag er leselig, hva man kan få et bredt publikum til å interessere seg for⁵ - og en viss grad av viten om hva som i dag faktisk leses, f.eks. av bibliotekenes beholdninger.

*

4) Kfr. Beyers plassering av Gabriel Finne i slutten av b. 3 med ordene: "Gabriel Finne skrev de fleste av bøkene sine i nittiårene, men var og ble en utpreget 'åttiårsdiker'." - Så kan Nettum åpne b. 4 med nittiårene - uten å skulle bekymre seg med Finne.

5) Det er den samme vurdering som ligger bak eller under det at det nok har vært nødvendig å minne om den store kvinneaktiviteten i litteraturen på nittitallet.

Et av innleggene gjelder nok en detalj, men den er svært så viktig og kan ikke bare forbigås. Det er Otto Hagebergs forsvar for Olaf Bull.

Om målet for kritikken er det nå først og fremst det å si at min omtale av Olaf Bull er noe av det jeg er minst fornøyd med i b.II. Blir det noen gang tale om en revidert nyutgave av verket, kommer jeg nok til å kople meg inn der.

Men Bull-omtalen er ikke så basert på begrepet "som-om-lyrikk"⁶ som man kan få inntrykk av hos Hageberg. Det som sies om Bull, er spredt ut over et større kapittel, og det er ikke noen hovedsak for meg å få gjort ham til en "som-om"-lyriker. Det er ganske klart - og kan også leses ut av Hagebergs eksempler - at denne sammenlikningskonstruksjonen av Bull brukes i flere prinsipielt ulike semantiske sammenhenger; det er andre av tidens lyrikere som bruker den mer slavisk og kritikkløst. - De statistiske opplysninger som Hageberg gir, vil jeg foreløpig ta med en klype salt; er de korrekte for Rolf Jacobsens vedkommende, vil jeg hevde at nettopp i de diktene som er blitt stående som de beste, og mest nyskapende, i Jacobsens to første samlinger - nettopp i dem er det smått med som-om-konstruksjoner.

*

To av innleggene kommer fra andre fagområder - fra filosofi og fra historie. Prinsippet er utmerket; i en tid da vi litteraturvitere begynner å interessere oss for andre fags retorikk, for de rent litterære virkemidlene hos f.eks. historikere, er det bra at de berørte til gjengjeld gjør strandhogg hos oss. Men jeg kan ikke si at jeg får så mye ut av akkurat disse to innleggene.

(se b.II s. 132 ff.) fordi den har vært oversatt av mine forgjengere, og fordi den var en viktig del av den litterære institusjon - men å gi seg til å presentere de verkene denne aktiviteten avfødte, ville for storpartens vedkommende være halsløs gjerning, fordi det dreier seg om ting som bare har historisk interesse.

6) Uttrykket har jeg hentet fra Gottfried Benn, som ser denne konstruksjonen som et "diagnostisk symptom" på at et dikt ikke er modernistisk.

Guttorm Fløistad mener at jeg gjør meg skyldig i "metodologisk reduksjonisme" fordi jeg - i hans øyne - så sterkt framhever manglene ved litteraturen, dvs. jeg dveler ved de sosiale og historiske elementer som ikke finnes i det og det verk. Det er nok mulig, men jeg synes nok at han her tolker inn i mine - forsøksvis verdifrie - beskrivelser og observasjoner en negativ-kritisk tone som ikke er der.⁷ Jeg kan gi ham rett så langt at sannsynligvis er det min underliggende polemikk mot forgjengerne som får meg til å gå for langt den andre veien: Vesaas' ungdomsdiktning har i Norge vært utsatt for en ukritisk beundring som i neste omgang - når man kom fram til manndomsverkene - har sperret for en ikke-mytisk og mer forstående lesning. Ordene "angstsymboler og mjølkespreng" burde kanskje ikke ha fått stå som kapitelloverskrift; nå oppfattes de som en samlende karakteristikk, og det var ikke meningen.

Men ellers var hensikten med å peke på de stofflige "manglene" hos Vesaas ikke å kritisere ham for dem, men å peke på dem, for å understreke for n'te gang i dette verket at diktning ikke er mekanisk avspeiling av "virkeligheten".

Det var synd at Kåre Lunden lot gå fra seg anledningen til å si noe vettug om litteraturhistorikeren som historiker. Hos filosofer og historikere er det en tendens til å etablere sitt fag som en slags "overvitenskap" - når vi andre beveger oss inn på enmerkene, blir vi sett på med overbærenhet, som amatører. Det kan snues opp-ned: Er det noe som er svakt i norsk historieskrivning, så er det nettopp historikernes behandling av den litterære institusjon. Pendelen har svinget mellom Sars' nesten naive hyllest til poetokratiet og Cappelen-forfatterens tafatte neglisjering av skrivende mennesker. I de tilfelle der oversiktene og håndbøkene har tatt med litterært stoff, har de reproduisert de mest foreldete og naive litteraturhistoriske framstil-

7) I en atskillig sløvere form kom det samme til uttrykk hos enkelte anmeldere av b.I: Når jeg understreket at det moderne gjennombrudds diktere ikke måtte oppfattes som sosialister, ble det øyeblikkelig til at jeg beklaget dette faktum.

linger, uten noe forsøk på å se noen forbindelse mellom litteratur og samfunn via begrepet mentalitetshistorie.⁸

Lunden forholder seg til sitt objekt som en naturviter: Poeten eksisterer uavhengig av ham, den kan beskrives fysiologisk og kjemisk, den kan også måles og veies, og det samme gjelder dens plass i det totale ernæringsbilde. Visst kan vi lære av poet-historien når vi skal skrive historien om litteraturen som marked; men når vi skal skrive om den som mentalitetshistorie, har vi å gjøre med et objekt som - motsatt poeten - forandrer seg fra "dengang" til nå. Humanistens særkjenne er at han står i dialogisk forhold til sitt forskningsobjekt. Når historikeren Lunden er på sitt beste, gjør han det. - Og leser jeg hans innlegg som en maning til begrepsanalyse; til gjennomtenkning av grunnlagsproblemene i faget vårt, kan jeg bare ta det til tenksom etterretning. Det er en arv fra Bulls og nykritikkens dager at vi har for lett for å gå til vår gjerning litt viljeløst og vimrende, uten å gjøre oss klart hva vi forutsetter rent apriorisk. (Her slår jeg tilbake på skjermen og leser hva jeg for noen sider siden skrev om nødvendigheten av å ta det umulige på seg, skrive litteraturhistorien trass i alt. Nå kan jeg tilføye her: Nettopp 68-generasjonen viser oss vel med sin praksis at teorien også kan virke lammende; de store utsikter og oversyn er ikke 68-ernes sak, de holder seg til sine talentfulle artikler. Det gjør godt å se at det holder på å gro til en ny generasjon (hva skal vi kalle den -?) som ser ut til å kunne stå langdistansene bedre.)

*

To av innleggene har vektige og tunge kommentarer til min periodisering. De kan summeres opp slik: Det som Haslund demonstrerer med praksis og empiri, formulerer Mork med

8) Et unntak er Edvard Bull d.y. - Et eksempel på hva jeg sikter til er å finne i Mykland, Fossen, Herstad og Utne: Norge under eneveldet 1668-1720, Bergen 1972, der det bare refereres de slappeste omtrentligheter om Dorthe Engelbretsdatter og Petter Dass (s.160) - mens litteraturens indoktrineringsfunksjon overhodet ikke blir satt i forbindelse med begrepet "enevelde".

teori. Det gjelder skilleåret 1935.

Har jeg forstått Mork rett, aksepterer han min inndeling 1814-1884 med den begrunnelse at vi i denne perioden virkelig har med et "poetokrati" å gjøre, med en litterær institusjon som er en faktor i samfunnsutviklingen - ikke en faktor i Sars-dimensjon, riktignok, men vel en faktor med større tyngde enn historikergenerasjonen(e) fra Seip til Lunden har vært i stand til å fatte og måle. Men: I og med at jeg beskriver den litterære institusjons utvikling etter 1884 som en utvikling mot autonomi, med en forfatterstand som ikke fungerer politisk, rekruttert som den er fra småborgerskapet, - i og med dette blir det et logisk paradoks når jeg etter 1884 fortsetter å hente mine litteraturhistoriske skillelinjer fra den politiske historie. Med andre ord: Det kunne være logisk å skifte mal etter bind I og skifte fra politiske til internt litterære inndelinger.⁹

Tanken har tyngde. Jeg innrømmer gladelig at Morks kommentarer her, støttet opp av Haslunds detaljer, har rystet meg ikke så lite. Og en sak er jo klar: Om Mork ikke har rett hva 1935 angår, vil han utvilsomt få det, jo nærmere vi kommer dagen i dag.

Nå er jeg ikke så bekymret akkurat hva 1935 angår. Det påhviler meg nå, i første storkapittel i bind III, å påvise at vi virkelig har å gjøre med et litterært tids-skifte akkurat da. Det tror jeg vi har. Ett er at den litterære utvikling alltid er en kontinuerlig prosess, uten markante paradigmaskifter - men i sin konsekvens fører den erkjennelsen til at det blir umulig å skrive

9) Det kan her være nyttig å sammenlikne med Cappelens norske litteraturhistorie, som skifter mal flere ganger underveis. Første bind, "Fra runene til Norske Selskab" må sies å være institusjonelt disponert. Annet, tredje og fjerde bind heter henholdsvis "Fra Wergeland til Vinje", "Fra Ibsen til Garborg" og "Fra Hamsun til Falkberget" og har altså de store forfatterpersonligheter som skillemerker. Femte og sjette bind heter "Mellomkrigstid" og "Vår egen tid" og følger altså den ytre historiske kronologi. I Morks argumentasjon ligger det at Cappelens disposisjon for bindene 2-6 burde vært omvendt!

litteraturhistorie som annet enn annaler. Noe annet er det at skifter lar seg observere innenfor deler av det litterære system. Jeg har altså ikke noe annet å svare Haslund og Mork med enn at de får vente og se til bind III kommer - om det da har lyktes meg å få vekk dette sløvende begrepet "mellomkrigstid" som sammen med prinsippet om den ubrutte forfatterkronologi fikk mine forgjengere til å gjøre tingene enklere enn de var.

Så 1935 får nok stå. Verre blir det i den andre enden. Her tror jeg nok jeg må utvide litteraturbegrepet for å få min framstilling til å holde logisk sammen. Jeg kan ikke bare holde meg til Gutenberg, jeg må skrive mediahistorie. For det lar seg ikke nekte at Ordet, når det i disse dager kommer til oss, ikke bare tar bolig mellom to permer. Filmremsen og elektroniske bølger bruker også Ordet og fiksjonen, og det totale medie-tilbud former vår sosiale eksistens og kan bli objekt for mentalitetshistorie. Jeg sier ikke at vi fullt og helt kan ta konsekvensen av dette; men jeg kommer i hvert fall til å ta de første skrittene mot et utvidet litteraturbegrep - denne gang "utvidet" i en annen betydning enn den som har fått hevd.

*

Så står det igjen å takke kritikere og debattanter for en fair og saklig behandling. Med skrålet fra norsk "kulturdebutt" i ørene er det velgjørende å delta i et ordskifte uten eselspark og Dagbladisme. I vårt fag har vi her i landet ikke vært flinke til å ta imot kritikk - enda vi vet at det bare er gjennom den at faget utvikler seg. Vårt Scylla er å la det gå person i kritikken, vårt Charybdis å skjule motsetningene i pluralistisk harmoni. La oss, som Odyssevs, finne den riktige kursen midt i mellom - og i motsetning til ham med både øyne og ører åpne.

Irene Iversen:

REVURDERING ELLER NEDVURDERING? OPPGJØR ELLER OPPTELLING?

En alvorlig ment polemikk mot Willy Dahls "Norges litteratur"

Vi var mange som imøteså Willy Dahls nye litteraturhistorie med spenning og forventning. Willy Dahl har skrevet litteraturhistorie før, bl.a. et av bindene i Cappelens Norges litteraturhistorie fra 1975. I tillegg til den erfaring og oversikt som det skulle gi, skulle han ha forutsetninger for å gå til oppgaven med en viss porsjon kritikk.

For omtrent ti år siden, altså da den forrige store litteraturhistorien kom ut, mistet norsk litteraturhistoriemiljø sin uskyld. Det røk inn i en opprivende debatt, som avslørte at det ikke lenger var konsensus verken om hva som er norsk eller om hva som er litteratur. Bakgrunnen for debatten var ikke minst å finne i 1960- og 70-åras fagkritikk og den diskusjonen om forskerens rolle og "forforståelse", som den hadde tatt opp. Fra de hermeneutiske og vitenskapsteoretiske refleksjonene om ulike "erkjennelsesinteresser" hadde den etter hvert gått inn på en mer politisk kritikk av den humanistiske fagtradisjonens sosiale grunnlag. Studenter og forskere tok opp den ukritiske formidlingen av et tradisjonelt dannelsesideal og stilte spørsmål ved hvordan "kulturarven" er blitt og blir formidlet, hvem som forvalter den og hvordan den defineres. (1)

Nå måtte også litteraturhistorikerne svare på spørsmålet om hvordan de har bestemt hva som er "god" litteratur og hva som er relevante tekster i vår litterære historie. Etter hvert kom også spørsmålene om hva slags genre eller konstruksjon litteraturhistorier egentlig er. Det ble pekt på at også den bruker språklige og retoriske grep, som ordner stoffet på bestemte måter og som likner f.eks. romanens fiksjongrep. Mange av dem gir et falskt inntrykk av objektivitet og dekker over at det er foretatt valg og prioriteringer. (2)

Willy Dahl stilte med det forspranget at han kjente denne kritikken. Noe av den har han også tydeligvis tatt inn over seg. Han har tidligere skrevet om den folkelige litteraturen og det vi vanligvis kaller trivial- eller masselitteratur. Han har pekt på at den har vært holdt utenfor vår litteraturhistoriske overlevering og våre begrep om "litteratur". I løpet av de siste åra har han også profilert seg stadig tydeligere som en marxistisk inspirert litteraturhistoriker, opptatt av forholdet mellom litteraturen og samfunnets sosiale og økonomiske konflikter og utviklingslinjer.

Da han gikk i gang, lovet han oss at dette skulle bli nytt og annerledes. Han forklarte pressen og allmenheten at han ville anlegge et breiere perspektiv. Han ville beskrive leserne og litteraturmarkedet og se verkenes liv i forhold til dette. Dessuten ville han ta inn massekulturen og de ekskluderte og marginaliserte tekstene som litteraturhistorien før har underslått. Det var grunn til å regne med at dette også skulle innebære en revurdering av den etablerte litteraturhistoriske kanon (dvs. tekstutvalget og hierarkiet av verker og tekster). Signalene var mer uklare når det gjaldt kvinnelitteraturen. Willy Dahl har ikke hatt så mye til overs for den kritikken som har vært rettet mot litteraturhistorienes usynliggjøring av kvinner. Han har angrepet kvinnelitteraturforskerne for usaklighet og manglende teoribevissthet og hevdet at de ikke gjør annet enn å telle.⁽³⁾ Men nå var i alle fall anledningen der til å overskride disse kjedelige og perspektivløse oppregningene og gi kvinnelitteraturen den plassen den bør ha i en større, samfunnsorientert sammenheng.

Friskt, frekt og fornyende, men ...

Etter utgivelsen av to (av i alt tre) bind av Norges litteratur, kan vi konstatere at Willy Dahl uten tvil har

fornyhet den litteraturhistoriske genren. Han har skrevet et frekt og engasjerende verk, som er båret av en uhyrtidelig og aktualiserende retorikk. Forfatteren gjør seg selv meget nærværende i teksten. Det gjør det selvsagt lettere å angripe ham, men det stimulerer også til egen tenkning.

Metoden er litteratursosiologisk. Det angir bl.a. undertittelen "Tid og tekst". Periodeinndelingen følger de politiske regimeskiftene og peker mot en fokusering på det politiske. Framstillingsmåten er preget av et ønske om å motsi og revidere den tradisjonelle litteraturhistorien. Bl.a. bruker Willy Dahl en rekke faste retoriske grep, som innleder kapitler og avsnitt. Han "provoserer", innleder med å si hva en har pleid å mene, for så å imøtegå dette som myter, feil eller forenklinger. Et godt eksempel på slik provokasjon er presentasjonen av Jonas Lies nittiårsbøker under overskriften "familieoppløsningens dikter" (s. 156, bd. 2). Her klarer han å farliggjøre for oss en forfatter som den tradisjonelle overleveringen har temmet. Periodeinndelingen har hjulpet til å rive verkene løs fra den enkelte forfatters biografi og gir dermed et langt mer helhetlig bilde av litteraturens liv, av felles-trekk og ulikheter i tematikk og stil innenfor samme periode, enn våre tidligere litteraturhistorier.

Endelig må det bemerkes at Willy Dahl har lyktes i å integrere sitt "gamle" spesialfelt, analysen av "stil og struktur", altså de episke skrivemåtene, på en ofte glimrende måte i framstillingen. Det gir ham en mulighet til å gjøre litteraturen som "skrivearbeid" og som håndverk mer forståelig for vanlige lesere. Til denne delen av framstillingen har jeg imidlertid noen bemerkninger som jeg skal komme tilbake til.

Alt i alt møter vi i dette verket en engasjert historiker, som også stadig stiller spørsmål om litteraturens engasjement og om dens aktualitet for ham selv og for leserne. Vi får håpe at nærheten og det jeg vil kalle den radikale gløden

kan bringe lesetrøtte studenter og nye lesere til den norske litteraturen.

Likevel vil jeg hevde at Willy Dahl ikke innfrir de forventningene som han sjøl har skapt. Ja, jeg vil påstå at han løper fra sine løfter. Riktignok er her omfortolkninger og nylesing av enkeltverker og enkelte forfatterskap, men her er ikke egentlig noen overraskelser. Dessuten viser det seg å være et problem for Dahl å begrunne sine nyvurderinger litterært. Det henger etter mitt syn sammen med hans metodiske tilnærming, som skal være sosiologisk og materialistisk, men som dessverre blir farlig moralistisk. Dahl har gått i noen av de vanligste og kjedeligste grøftene som litteratursosiologisk metode byr på. Hvordan og kanskje også hvorfor det har skjedd, skal jeg prøve å si noe om her. Jeg har hentet mine eksemplere fra bind 1 og første halvdel (de fem første kapitlene) av bind 2. Som feminist og kvinnelitteraturforsker begynner jeg med hans framstilling av de kvinnelige forfatterne.

Kvinnelige forfattere - gammeldagse og sosialt sneversynte

En skal ikke være særlig skjerpet eller mistenksom for å oppdage at Willy Dahl ikke har noe særlig positivt syn på kvinnelige forfattere. Han har kritiske innvendinger til alle de "store", og hans dom over de "mindre" er til dels knusende.

Det første store avsnittet om Camilla Collett (bind 1, s. 178) er f.eks. et mesterstykke i retorisk tilrettelegging, med sikte på å korrigere, dvs. nedvurdere hennes litterære betydning. Parallellisering og kontrastering i forhold til mannlige forfattere i samme periode skal overbevise oss om at vi har trodd for godt om Amtmandens Døtre. Avsnittet blir vel av de fleste lest på bakgrunn av kapiteltitellinledningen om "den nye forfattergenerasjonen i ulandet som ble i-land" (s. 142), (legg merke til aktualiseringen). Det handler altså om et samfunn som "moderniseres" (s. 146).

Det meste av dette kapitlet handler om Vinje og Bjørnson og om utviklingen av en ny, realistisk prosa, som ligger "tettere opp mot virkeligheten" (bind 1, s. 166). Vinje-avsnittet har den kjente vrien med å "knekke" en litteraturhistorisk vrangforestilling, den om Vinje som en grublende og "tvisynt" særling. For Willy Dahl er Vinje vår første moderne journalist, og han framhever hans europeiske orientering. Vinje er "uvanlig konsekvent og logisk i all sin ferd". "Det sammensatte" og "motsetningsfylte ligger i tida, og ikke i Vinje", framholder han. (s. 154, bd. 1).

Bjørnson framstilles med noen flere forbehold. Bl.a. gis Vinje rett i kritikken av bondefortellingene som idylliserende. Det sier overskriften om "Bønder - men i søndagspuss?" (s. 168). Men samtidig var det Bjørnson som utviklet prosaen "tettere opp mot virkeligheten" og skapte "Den nye måten å fortelle på" (overskrift s. 174, bd.1).

Når så turen kommer til Collett, skal vi også kvittes med noen vaneforestillinger. Alle har jo fått vite at hun skrev Norges første tendensroman. Hva vi imidlertid sikkert ikke vet, er at det slett ikke var noe stort litterært eller politisk framskritt. Dette får Dahl fram gjennom en flott parallell-konstruksjon:

"Under overflate-idyllen i Bjørnsons bondefortellinger ligger det temamønster som har med sosial forandring å gjøre. Det er fristende å si at det motsatte gjelder for "Norges første moderne tendensroman" Camilla Colletts Amtmandens Døttre, (...). Under den tydelige tendensen og de klare refleksene av sosiale forandringer ligger det et skjult idyllisk mønster. Men da må det straks tilføyes at det er en tapt, fortidig idyll det dreier seg om." (s. 178, bd. 1. Min uth.)

Hva hjelper det at Collett skrev en "tendensroman" (Dahls anførselstegn) når den skjuler et "idyllisk mønster" og når dette i tillegg er en "tapt" og "fortidig" idyll? Alle vil skjønne at her er Bjørnson å foretrekke. Om vi ikke skulle ha fattet poenget med en gang, får vi det i ny versjon når avsnittet heter: "Den gamle måten å fortelle på" (s. 181, bd. 1).

Skråsikkert

En skal ikke ha studert retorikk for å skjønne at denne framstillingen er uhyre effektiv. Den skal etterlate leseren med en viss skuffelse overfor Collett. Hun var ikke banebrytende, hun var tilbakeskuende.

Willy Dahls tolkning av Amtmandens Døtre er full av skråsikre, men høyst diskutabile påstander. Han mener å kunne lese tendensen i romanen helt klart ut av en bestemt persons uttalelser (eller brev), nemlig Margretes. "Tendensen er klar nok" ... "Ingen kan komme forbi at dette er Colletts uttalte budskap", blir det sagt. (s. 180).

Så viser det seg imidlertid at han kan høre "flere røster" i romanen. "Men i en så stor tekstmasse som en roman kan man ofte høre flere røster ..." (s. 181, min uth.). Det er jo et meget interessant poeng, som en f.eks. kunne bruke til å diskutere om Margretes "budskap" dermed motsies i teksten og altså nyanserer "tendensen". Det ville f.eks. være å følge opp den positive holdningen til Vinje, som framheves for det "sammensatte" og "motsetningsfylte" han uttrykker, fordi det ligger i tida. Dahls ærend er imidlertid et annet. Han vil ha fram at Collett ikke vet hva hun skriver. Hvis noen nå skulle huske at det også gjaldt Bjørnson, jfr. setningen over om at det temamønsteret som har med sosial forandring å gjøre, lå skjult i hans bondefortellinger, så tar de selvsagt feil. For med Camilla Collett er det omvendt:

"Men i en stor tekstmasse som en roman kan man ofte høre flere røster - som forfatteren kanskje ikke alltid helt bevisst har latt komme til orde. Det gjelder særlig når forfatteren ikke selv har fullt overblikk over de sosiale mekanismene som styrer oss." (s. 181, min uth.)

Polyfoni (flertydighet) såvel som "realismens seier" (at motsetninger i virkeligheten avsløres på tross av forfatterens ideologi og intensjon), blir altså i forhold til Collett bare noe negativt. Når skildringen av embetsmannsfamiliens fjelltur og oppholdet i Fiskeranders' hytte viser Dahl og oss andre hvor hensynsløst overklassen opp-

førte seg, så er det ikke verken Camilla Collett eller hennes tekst som skal ha æren for det. Heller ikke er det uttrykk for tidas motsetninger. Det blir bare nok et argument for at Collett ikke har forstått: "Almuekvinnens problem eksisterer ikke for henne" (s. 183). Til overmål blir en analyse av Otto Hageberg, som faktisk handlet om "motsetninger" i Amtmandens Døtre, vridd til å handle om begrensninger i hennes bevissthet. Hovedpoenget skal være: den begrensede sosiale synsvinkelen. Det gjentas flere ganger, og nå igjen med parallelle konstruksjoner, slik at vi virkelig skal merke oss det:

"Litteraturforskeren Otto Hageberg har pekt på en begrensning i Colletts holdning til kvinnene og kjærlighetens frie valg her: Hun har ingen sans for det som ikke er "edelt", som ikke har ..."
(s. 181, bd. 1).

"Hva dette egentlig forutsetter og innebærer av sosiale strukturendringer, ser ikke Collett ... Hennes synsvinkel er sosialt begrenset." (s. 183, bd. 1, mine uth.)

Nå kan en selvsagt ikke nekte Willy Dahl å mene at Colletts sosiale forståelse var begrenset. I rettferdighetens navn skal en også føye til at litt lenger ute får hun spille rollen som den som åpner for det moderne gjenombrudd gjennom sine ideologi-kritiske essays om kvinnesak og europeisk litteratur i 1870-åra (s. 255, flg., bd. 1). Så får en vel overse den raske "gjennomgangen" av "de seinere småfortellingene hennes ..." som var "relativt betydningssløse" (s. 256), uten at det sies mer om det. Men det blir nokså mistenkelig når en ser at det også i avsnittet om Amalie Skram, som åpner bind 2, viser seg å bli et hovedpoeng at forfatterinnen ikke visste "hva hun skrev".

Mer sosial sneverhet

Bind 2 åpner under vignetten "Borgerkvinnenes problematiske liv og det litterære venstres politiske vonbrot" med et avsnitt om Amalie Skrams debutroman Constance Ring. Dahl for-

teller hvordan hovedpersonen "går på oppdagelsesreise i slummen i Kristiania og opplever en hjerteskjærende elendighet og nød" (s. 9, bd. 2). Men så skynder han seg å legge til: "Men da er hun overklassekvinnen som nok føler medlidenhet, men som ikke ser noen sammenheng mellom denne undertrykkelsen og den hun selv er blitt utsatt for. Det er også et spørsmål om forfatteren selv så den - da". (s. st., min uth.)

Vi merker oss at det lages en åpning for at Amalie Skram likevel hadde en viss sosial innsikt, i alle fall seinere. Vi har da også et positivt kapittel om Hellemyrsfolket som sosialt epos i vente. Likevel er hovedinntrykket av denne starten uten tvil at også Amalie Skrams sosiale bevissthet er begrenset. I denne sammenhengen er plutselig også "tids- typisk" noe overveiende negativt:

"Dette er noe av det tidstypiske ved Constance Ring: De "sosiale problemene" i betydningen fattigdom, sult og nød er nok til stede i romanen, men bare som "bakgrunn" - det er den unge overklassekvinnens problemer det handler om." (s. 11, bd. 2).

Willy Dahl lager litt avstand til sin egen framstilling ved å sette "sosiale problemer" i anførselstegn. Slik forstår vi at han vet at de kanskje er litt snevert definert (økonomi og klasseforhold). Hovedinntrykket blir likevel at Amalie Skram ikke forstår og at hennes romanfigurer forstår³ enda mindre. De er overklassekvinner med overklasseproblemer (jfr. også overskriftens lune ironi: "borgerkvinnens problematiske liv"). Dermed blir dette i hovedsak verk som er svake, utilstrekkelige, uinteressante.

De som eventuelt ble skuffet over disse framstillingene, vil kanskje prøve å finne trøst i det store avsnittet i bind 2 som bærer den imponerende tittelen: "1890 - det store kvinneåret" (s. 132). Men der slår Willy Dahl virkelig til. For vel har han funnet fram til mange forfatterinner og vel skryter han av at dette motsier myten om nyromantikkens dominans. Men han lar ingen forbli i illusjonen om at de skulle ha hatt noen betydning. Etter den storartete overskriften, omtaler han på 3.5 sider tretten kvinnelige for-

fattere og gjengir portretter av ti av dem! Ettersom "kvinnene var kommet med, i økende grad i 1870- og 80-åra", men det ikke sto noe om det i bind 1, må han også ha med en liten rammetekst om dem. Da er det ikke mye plass igjen til de tretten som debuterte i 1890. Likevel synes Dahl det er på sin plass med en liten historie om noe helt annet: Innsamlingen til et krigsskip, som noen gjorde til kvinnesak da det så ut til å gå mot krig mot Sverige.

Krigsskipshistorien er selvsagt satt der med velberådd hu. Den får fram at kvinnesaken på denne tiden var borgerlig. Det smitter over på litteraturen. Dermed er klassifikasjonen foretatt. Vi trenger ingen presentasjon av tekstene. Bare en liten oppsummerende karakteristikk: "Det er da heller ikke mye opprør i den kvinnelige skjønnlitteraturen fra 1890. Kvinner av borgerskapet skrev for kvinner av borgerskapet, ofte svært kristelig og oppbyggelig, og de hentet stort sett sitt stoff fra intimsfæren og privatlivet." (s. 134, bd. 2).

Nedvurderingslinje

Det siste avsnittet er nesten parodisk. Det er lite ved denne framstillingen som tyder på at Willy Dahl har lest de tekstene han regner opp. Vi som kjenner litteraturen vet at den nok rommer mye trivielt og oppbyggelig, men vi vet også at her er sosialt opprør såvel som litterær bevegelse. F.eks. kan vi her observere framveksten av en kvinnelig dannelsesroman.

I all sin arrogante avvisning følger imidlertid dette avsnittet bare opp Collett og Skram-avsnittene. Og nedvurderingslinjen blir tydeligvis fulgt opp videre i bind 2. Avsnittene om Sigrid Undsets bøker tyder på en kjølig og bevisst distanserende holdning, uten at jeg kan utdype det her. Med Nini Roll Anker forholder det seg imidlertid annerledes. Her er det politiske standpunktet i orden, og hun roses t.o.m. for sin "psykologiske realisme" (s. 231, bd. 2).

I Anker-avsnittet støter vi også på en annen typisk figur i Dahls framstilling: han konstruerer en feministisk

leser, som sikkert mener dette eller hint om hva kvinnelige forfattere skriver, for så å motsi dennes misforståelser. Samtidig får han da sagt hva han mener er verd å legge vekt på. Om Anker heter det at hun "skrev kvinneverker i den betydning at det var kvinneskjebner som opptok henne mest. Men hennes kvinner beveger seg aldri i et sosialt eller politisk vakuum." (s. 229, bd. 2, min uth.). I avsnittet om Ragnhild Jølsen møter vi den samme indirekte polemikken. Dahl argumenterer mot å sette "enkle" merkelapper om "kvinneundertrykkelse" på dette forfatterskapet, fordi det skildrer kvinner. Ragnhild Jølsens svarer ikke til slike forventninger, forklarer han. Hennes kvinner er nemlig sterke og selvstendige. De "har også drifter", som det står. (s. 223, bd. 2).

Hva er det egentlig som foregår her? Hvor vil Willy Dahl hen? Er han bare uinteressert/uinformert eller sur på kvinner og kvinnelitteratur? Er det bare hans frekke og friske stil som virker ekstra provoserende når den rammer nettopp kvinnelitteraturen?

Kriterium: klassetilhørighet og grad av realisme

Etter mitt syn har vi nok med en kombinasjon av disse tingene å gjøre, men det er likevel ikke der det stikker. Problemet ligger i den metoden og det litteratursynet som Willy Dahl mer eller mindre eksplisitt har stilt seg på. Fellestrekket ved de eksemplene jeg har trukket fram, er at de fokuserer på social innsikt, på klassetilhørighet og på realisme. Willy Dahl foretar nokså konsekvent en bedømming av litterære verker ut fra deres klassemessige perspektiv eller "innsikt".

Det viser seg at det ikke bare er kvinneskjebner som lider en slik skjebne. Det er en gjennomgående tendens i hele Dahls litteraturhistorie at verkenes form og innhold vurderes ut fra deres klassemessige tilhørighet. I bind 1 blir det f.eks. på side 29 slått fast at "romantikken er småborgerskapets litteratur". Riktignok gjør han deretter mange anstrengelser for å utdype og nyansere. Bl.a. at dette gjelder den europeiske litteraturen, mens de spesifikke vilkårene i Norge er annerledes, og dessuten at det kan innebære mange og motsetningsfulle litterære og politiske tendenser. For som småborgerskapet er "romantikken både "progressiv" og "reaksjonar" - den er opprørsk, (...) og tilbakeskuende ..." (s.st.). Men klassestemplet er satt der så

tydelig, at det uten tvil danner klangbunn for den videre framstillingen. Og den kommer igjen i den ironisk-distanseerte stilen i kapitlene om nyromantikken. Der er nok påstanden om sosial tilhørighet kommet litt mer i bakgrunnen, og analysen av forfattergruppens isolasjon mer framtreddende. Men det hele virker sammen når det regisseres slik som f.eks. i en billedtekst på s. 115 (bd. 2), til et bilde av oppstilling til 17.mai-tog (!) i Kristiania. Det er nemlig "tatt med her for å vise avstanden mellom de nye litterære strømningene og den daglige politiske kamp"!

Også i kapitlet om gjennombruddslitteraturen spiller diskusjonen om forfatternes og litteraturens klassemessige plassering en stor rolle. Den diskusjonen virker for så vidt rimelig, ut fra gjennombruddslitteraturens eget engasjement og premiss. Dahl klarer å avmytologisere "gullalderen" ved å vise til dens svake posisjon i det norske samfunnet tidlig i 1880-åra og til de dilemmaene den tydeligvis kom opp i i forhold til den økonomiske og sosiale utviklingen hen mot en moderne industrikapitalisme. Her trekker han for øvrig på Gunnar Ahlström og siterer ham til overmål på svensk, over en hel side. (4)

Politisk eller moralsk?

Problemet er at Dahl ikke stanser ved den sosiologiske analysen eller de sosiologiske forsøkene på forklaring. Han går videre til en bedømming av litteraturens "innsiktsnivå" og diskuterer dette inngående. Problemstillingen er: var da denne litteraturen så radikal? Underforstått: så radikal som Dahl mener den skulle være. Han konstaterer at "det ville være uriktig å hevde at deres kritikk av samfunnet skjedde på det man kunne kalle "sosialistiske" premisser" og avslutter kjekt med at "Gjennombruddslitteraturen syntes ikke det var noe i veien med systemet - i hvert fall ikke med det nye system" (s. 321, bd. 1).

En kan nok si at denne typen diskusjon fungerer aktualiserende, i alle fall om en våger å regne med at Dahls lesere er sosialister eller opptatt av graden av radikalitet i

gjennombruddslitteraturen. Men en kunne ha ønsket seg denne lange diskusjonen erstattet av en mer utdypende problematisering av noen av denne litteraturens estetiske særtrekk. Og f.eks. en diskusjon om hvorfor kvinnefrigjøringsproblematikken sto så sentralt og om hvordan kvinnebevegelsen virket inn på dette. Selvsagt er ikke kvinnebevegelsen i 1880-åra nevnt. Her handler det jo om "virkelig" virkelighet, dvs. konjunkturer og fallitter, liberalisme og sosialisme. Så får det heller henstå med det faktum at kjønnsdebatten og kjønnskampen antakelig hadde en helt avgjørende innvirkning på hele den estetiske utviklingen og fløydannelsen i det moderne gjennombrudd.

Det sterkt moraliserende preget som denne stillingen har, blir understreket når det handler om En fallit og Samfundets støtter. Disse tidlige realistiske dramaene er ikke samfunnskritiske nok. Det heter at de formulerer en "idealistisk, abstrakt kritikk" (s. 276, bd. 1). Seinere faller Heibergs Tante Ulrikke i den samme, utilstrekkelige båsen:

"Tante Ulrikke er et effektivt drama på scenen, med skarpe personkontraster og knallende replikker, men hvor "radikal" samfunnsforståelsen i det er, kan diskuteres: Det er drama mer om personlig moral og moralsk mot enn om samfunnskrefter." (s. 331, bd. 1).

To verk innenfor gjennombruddslitteraturen finner nåde i Dahls øyne: Garborgs Bondestudentar og Elster d.e.'s Farlige Folk. Disse verkene uttrykker "sin tids høyeste innsikt i hvilke krefter som er virksomme" (s. 321, bd. 1). Det gjorde, som vi så, også Vinje, men ikke Camilla Collett og ikke Amalie Skram i ekteskapsromanene og heller ikke Bjørnson i 1870-åra. Når det gjelder Skram, så nådde hun imidlertid "fram" til slutt. I Hellemyrsfolket var hun nemlig "sterk nok til ikke å la seg begrense til disse kvinneerfaringene" (s. 60, bd. 2)!

Framtida tilhører realismen

Det skulle antakelig allerede fremgå nokså tydelig at denne

vurderingen av innsikt og innsiktsnivå henger nøye sammen med Dahls realismeforståelse. Den følger de "klassiske" kriteriene, og den viser seg å bli brukt ganske normativt. Mens En fallit ifølge Dahl "forfaller" til å bli moralsk og til "utvendig realisme" (s. 211, bd. 2), lever derimot Kiellands romaner "som diktning" gjennom den "realistiske teknikken" og fordi han hadde evne til å velge ut "det typiske" (s. 309, bd. 2).

God realisme er den realismen som ikke "bare" er moralsk og som heller ikke har skildringen av samfunnskonflikter med "bare som bakgrunn", som det het om Skram. Den gode gjennombruddslitteraturen skildrer "samfunnsklassers skjebne", "historiske krefter" og "bruddflater" (s. 211, bd. 2). Nyrealismen når f.eks. ikke opp mot dette. Den er nemlig ofte "opptatt av utglattinger" og "Enkeltmennesket blir viktigere enn samfunnet" (s. 214-215).

Sammen med denne vurderingsmåten viser det seg også å høre en tydelig vektlegging på hva som i den litterære historien peker framover og hva som utgjør tilbakeskritt i utviklingen. Det postuleres en framskrittlinje, som verker og skrivemåter kan måles ut fra. Vi så at Colletts skrivemåte var gammeldags, og det hefter det uten tvil noe negativt ved. BB var både "tettere opp mot virkeligheten" og "den nye måten å skrive på". Bondestudentar, som altså representerer den høyeste innsikten i perioden, er da også et moderne verk. Det begrunnes bl.a. med at Daniel kan ses som "representant for en større gruppe". Verket er en "moderne roman fordi den var langt forut for sin tid når det gjaldt innsikt i det kompliserte, dynamiske samfunn som Norge var blitt i 1883." (s. 329, bd. 1).

Det er nok atskillig mindre tendenser i retning av å tillegge f.eks. de nyromantiske dikterne, som vi helst tenker som forløpere for det "moderne" eller modernistiske, slike egenskaper. Når det ett sted dukker opp en karakteristikk av denne litteraturen som "ny stiltone", koples den straks til det negativt ladete "innestengte sinn". (s. 74, bd. 2). For det holdes fast at det går et skille mellom

realistisk og "innadvendt" diktning. Det ble etablert allerede i kapitlet om Wergeland og Welhaven, som et trekk i perioden: "to litterære grunntendenser: "realismen" og "veien til det indre" (s. 82, bd. 1). Språkbruken indikerer at det dreier seg om mer enn en periodekarakteristikk, og det er ingen tvil om at dette skillet fastholdes og utdypes, med henholdsvis positiv og negativ lading, gjennom hele Dahls framstilling.

Perspektiv og metode

Nå har vi tidligere konstatert at enhver litteraturhistorie må bli en konstruksjon, der det foretas utvalg, prioriteringer og vurderinger som er avhengig av historieskriverens "forforståelse", engasjement og evt. fordommer. I Willy Dahls litteraturhistorie er det altså ikke så veldig vanskelig å se hvilket engasjement og hvilken "forforståelse" av politisk og litterær art som styrer framstillingen. En kunne si at det er en fordel, og jeg har allerede vært inne på at det innebærer en åpenbar forfrisking av genren. For min egen del kan jeg innrømme at her er det mange problemstillinger og vurderinger som jeg interesserer meg for og gjerne vil forholde meg til, gjerne også diskusjonen om hvor sosialistiske forfatterne kan sies å være. Men jeg har altså også pekt på at subjektiviteten åpenbart fører til en utdefinering av litteratur som jeg mener bør tas alvorlig.

Saken er også at det er et premiss i Dahls framstilling at den slett ikke foregir å være subjektiv. Willy Dahl er ute etter å forklare og vise sammenhenger, og han mener helt tydelig at hans forklaringer gir oss de objektive, sanne sammenhengene.

Denne objektive sosiologiske ambisjonen har Willy Dahl til felles med de litteratursosiologene som han åpenbart henter inspirasjon fra: den marxist-leninistiske, dvs. den øst-europeiske marxistiske skolen, som har Georg Lukács som den viktigste forløperen og bl.a. Horst Bien som en sentral arvtaker. Den tradisjonen har aldri tatt innover seg de

hermeneutiske problemstillingene omkring historikerens eller litteraturforskerens egen forforståelse. Det har en ikke behøvd, fordi en har ansett seg sitte inne med en "vitenskapelig verdensoppfatning", bygd på den høyest mulige innsikt i samfunnets historie og indre motsetninger: den marxist-leninistiske.

I denne tradisjonen har vi stadig sett at litteraturhistorikerne har følt seg kallet og kompetente til å vurdere og bedømme hva som til enhver tid har vært høy eller lav bevissthet, stor eller liten innsikt i samfunnsforholdene og dessuten hva som er mest eller minst realistisk. Metoden har uten tvil også gode sider, og særlig i studiet av realismen har den frembrakt noen av de grunnleggende analysene.⁽⁵⁾ Men i den klassiske varianten, som Dahl ser ut til å bruke, er den heller ufruktbar.

Metoden har bygd på en enkel og mekanisk sosiologisk modell om forholdet mellom litteraturen og samfunnet som et forhold mellom "basis" og "overbygning". Det har vært en utbredt tendens å se "overbygningen" (idéer, litteratur etc.) som en gjenspeiling av "basis" (de sosio-økonomiske forholdene). Et av de viktigste formidlende begrepene er her klassebevissthet, det begrepet som først og fremst Lukács har æren for. Med i modellen hører også en sterk tro på at både samfunnet og litteraturen utvikler seg mot stadig høyere former. Litteraturen går mot en stadig mer avansert - sann - realisme. Endelig kan en godt ta med i beskrivelsen det faktum at innenfor denne tenkemåten har kvinnesak og "feminisme" alltid vært betraktet som uttrykk for en borgerlig og snever bevissthet om verden, og at den derfor selvsagt heller ikke kunne bære oppe noen sann realistisk litteratur.

Det er merkelig - og synd - at Willy Dahl ikke har prøvd å styre unna de fellene som denne metoden legger opp til. Det er klart at dersom en vil arbeide med litteratursosiologi, må en også beskjeftige seg med Lukács og med de marxistisk pregete litteraturteoriene. Men en behøver ikke overta de verste variantene, slik som de autoritære og reduksjonistiske oppfatningene av sann og gal, høy og lav bevisst-

het. Dahl kjenner da godt nok den metodediskusjonen som foregikk omkring dette i begynnelsen av 70-åra. Han skulle også hatt god tid til å vurdere de håpløse litteraturpolitiske utslagene som tilhengerne av metoden sørget for et stykke utover i perioden.

Gullaldernormen

En forklaring på Willy Dahls ukritiske overtaking av "Lukács-Bien"-tradisjonen er kanskje at den så godt lot seg anvende på det moderne gjennombrudd. Det er faktisk mange likhetstrekk mellom denne litteraturteorien og vår egen "gullalderkonstruksjon", dvs. den dominerende nordistiske litteraturhistoriske kanon. Den tar utgangspunkt i Brandes og Bjørnsons mest politiske og mest samfunnsengasjerte og kritiske litteratursyn og har ført dette videre i hele den litteraturhistoriske fortolkningen. Det er sterk presedens i norsk litteraturhistorieskriving for å la gjennombruddsperiodens realisme og samfunnskritikk være målestokken for all tidligere og all seinere litterær utvikling. Edvard Beyer har formulert dette klart og tydelig, og samtidig vist hvilken engasjert, humanistisk og utvilsomt sympatisk tendens som ligger i det:

"Det Brandes hadde håpet var gått i oppfyllelse - og mer enn det: "Nutiden" og "Virkeligheden" var blitt de viktigste inspirasjonskilder for en lang rekke innbyrdes forskjellige diktere i alle de nordiske land (...). Tanker og ideer som før hadde vært for-tiet og forkjetret, ble åpent uttalt i bøker og på scenen og heftig diskutert i pressen og på talerstoler. Det åndelige klima var blitt et annet. Et gjennombrudd hadde funnet sted. Det som fulgte var fortsettelser, utvidelser - i bredden og i dybden - det var tilbakeslag og motstrømninger også, men gjennombruddet satte skille i norsk og nordisk litteraturhistorie, med virkninger helt fram til dagens unge diktning." Fra "Dikteren i samfunnet" i Norges kulturhistorie bind 5, s. 206. Oslo 1983.

I gullalderkonstruksjonen har det også nedfelt seg en tradisjon som går ut på å avvise det kvinnelige. Til den engasjerte og samfunnskritiske normen er det koplet en klar valorisering

av det mandige. Det er et trekk som styrer litteraturhistorieskrivingen vår fra Henrik Jæger til Willy Dahl. Det går en linje fra Jægers åttelinjers framstilling (skrevet i 1895) og hans svært så positive karakteristikkk av Amalie Skram som "et av de djærveste og mandigste talenter i nynorsk literatur" (min uth.), til Dahls ros av hennes evne til "ikke å la seg begrense til disse kvinneerfaringene"! (s. 60, bd. 2).

En annen forklaring kan være at Willy Dahl faktisk ikke helt overskuer hva han gjør. For kort tid siden publiserte han i det danske tidsskriftet Nordica en artikkel "Om litteraturhistorien som umulighet"⁽⁶⁾. Morsomt og frekt som vanlig, men overraskende nok med helt nye teoretiske referanser. Bl.a. trekker han der inn Lucien Goldmanns begrep om "vision du monde" og hevder at han har brukt det. I samme artikkel argumenterer han imidlertid også for den mest forbenete og absurde forståelse av forholdet basis/overbygning. Det peneste en kan si om den siste er at den er sleivete og utaktisk. Han argumenterer for sin analyse av 1890-åra og gir et raskt riss av tiårets ekspanderende kapitalisme, i hovedsak det samme som står i kapittel 4/5 i bind 2. Deretter framsetter han tesen om at: "En månesyk, drømmende diktning kan ikke tenkes forårsaket av en slik ekspansiv og aktiv basis." (s. 33)

Forutsetter altså Willy Dahl at en "månesyk" diktning ikke kan springe ut av en aktiv og ekspanderende basis? Hva måtte da basis ha vært? Månesyk? Dette er et altfor godt eksempel på de verste sidene ved den marxist-leninistiske tenkemåten. Willy Dahl burde ikke ha levert så gode argumenter til sine motstandere. Det hjelper lite at han lenger ute i artikkelen antyder en annen tenkemåte, som til og med levner den "månesyke" diktingen den ære å uttrykke noe av det typiske ved tiden og ved det som seinere ble litteraturens vilkår. I litteraturhistorien sin har han allerede for lang tid siden gjort det klart at han forklarer mekanisk og resonnerer moralistisk.

Kritisk marxisme

Willy Dahl burde ha lært seg noe av Goldmann og av andre kritiske marxisters oppklaringsforsøk når det gjelder forholdet mellom litteraturen og samfunnet ellers. Selv om det er klare forbindelseslinjer mellom Lukács og Goldmann, er det stor forskjell på hvordan de analyserer og bruker begrepet om sosial (kollektiv) bevissthet. Til forskjell fra Lukács snakker Goldmann nettopp ikke om "høy", "best" eller mest avansert bevissthet. Hans metode går ut på å finne fram til hvilke sosiale bevissthetsformer som er nedfelt i litterære verker og så finne fram til hva det sier oss om de sosiale og bevissthetsmessige strukturene i samfunnet. Han ser på litteraturen som et svar på de sosiale vilkår og dilemmaer i en bestemt periode, men i denne metoden er det ikke plass for å bedømme hvilke bevissthetsformer eller estetiske former som er "sanne" eller "gale", "høye" eller "snevre". Snarere må en vel si at den forutsetter at alle i en viss forstand er snevre. Dessuten åpner den for en forståelse av meningsproblemet. Ved at den så systematisk holder fast på at det er konteksten som konstituerer et verks mening, sier den i virkeligheten også at verket kan ha ulike meninger. (7)

Uløst problem: vurderingen

Men det er klart at heller ikke Goldmann kunne ha hjulpet Willy Dahl med det som til slutt viser seg å bli hans alvorligste problem, nemlig vurderingsproblemet. Til forskjell fra Lukács, som i alle fall i sine klassiske skrifter mente seg å ha funnet sannheten og til forskjell fra Goldmann, som støtter seg på en klassisk enhetsestetikk, så er nemlig Willy Dahl tross alt preget av sin nykritiske og verkorienterte dannelse, og den sier ham hele tiden litt imot når han kjører sin klassebevisste linje. Han viser flere steder at han egentlig "vet" at et verks verdi ikke er identisk med dets innsikts- eller realismenivå. Som i omtalen av Bondestudentar og Farlige Folk:

"Norsk litteratur i disse årene har egentlig bare to eksempler på diktverk der forfatterne står på avstand både fra systemet og fra kritikken mot det: Kristian Elsters Farlige Folk fra 1881 og Arne Garborgs Bondestudentar fra 1883. Det betyr ikke, nødvendigvis, at disse to romanene er de dikteriske høydepunktene i sin samtid. Men de er i hvert fall skrevet ut fra sin tids høyeste innsikt i hvilke krefter som er virksomme under personkonfliktenes overflate. (Bd. 1, s. 321, min uth.)

Men vi får aldri noen utdypende drøfting av hva det skulle være som evt. svekker disse verkene som diktning. Dermed blir de kriteriene som jeg alt har nevnt, stående. Virkelig prekært blir dette i bind 2, der det må handle om mange ulike normer og stilarter og der det bl.a. kommer en som Willy Dahl ikke kan fordra: nyromantikken. Hele hans framstilling av 1890-åra er lagt opp på et oppgjør med myten om nyromantikkens dominans. Mot den vil han stille mangfoldet av retninger og tendenser, og ikke minst: det sterke innslaget av realistisk diktning. Nyromantikken fargelegges av en distanserende og ironisk språkbruk om "innestengte sinn", "en sjel i nøling foran den nye verden etc.". Likevel er det ikke til å komme fra at det er Hamsun som får den største plassen og den mest omfattende drøftingen. Dahl kan ikke fordra ham, men hvorfor kommer han ikke utenom ham? Mens han kommer så godt utenom de minst tretten forfatterinnene som skulle utgjøre noe av hans bevis på at denne perioden slett ikke var "nyromantisk"? Istedenfor å nyvurdere en periode, ender faktisk Willy Dahl med å holde en besvergende oppregning, med å telle alle "de andre", de marginale! Men Hamsun og den nye følsomheten er der fremdeles. Willy Dahl kan bare ikke få sagt noe om hvorfor den dominerer. Han kan ikke forklare det sosiologisk, pga. det mekaniske sosiologiske begrepsapparatet sitt (jfr. månesyk basis) og han kan ikke analysere det estetisk, fordi han er så opptatt av å plassere og klassifisere den og fordi realismen fortsatt er den overordnede normen.

Synd, igjen. Hadde Willy Dahl vært mindre dogmatisk i sin sosiologiske forståelse og mindre moralistisk i den litterære, så kunne han f.eks. ha kommet atskillig lengre med en resepsjonshistorisk analyse av nittiåra, som bl.a. kunne sagt noe om ulike estetiske og sosiale "forventningshorisonter" i perioden og vist samspillet mellom estetiske og sosiale verdier og bevegelser. Det ville vært helt i tråd med hans prosjekt.⁽⁸⁾ Nå blir isteden avsnittene om "media" og "økonomi" på klassisk vis stående der som "bakgrunn", for å bruke et av Dahls egne skjellsord. Og som sagt, nyromantikken den består, med 35 sider på den aller største og atskillige på noen av de mindre, mot kvinnelitteraturens 3.5 pluss noe om folkelitteratur og arbeidetsanger.

Konklusjonen på alt dette er ikke at jeg mener at det var galt å forsøke å skrive en sosiologisk og politisk litteraturhistorie, men at det var synd det ikke skjedde ut fra mer finslipte og dyptgående teorier om litteraturen. Dessuten at det var dumt av Willy Dahl å påta seg den jobben helt alene. I de siste femten åra er det mange i det litteraturhistoriske miljøet som har arbeidet på det samme prosjektet som Dahl: å forstå litteraturens funksjon i samfunnet bedre og å kritisere den litteraturhistoriske overleveringen. Hadde Dahl trukket flere med, i alle fall i drøftinger om hypoteser og problemstillinger, men gjerne også i utskrivning, kunne han ha fått hjelp og støtte og dessuten bidratt til å utvikle en litteratursosiologisk metode videre. Det hadde det norske litteraturhistoriske miljøet som helhet helt sikkert hatt nytte av.

NOTER:

1. Se bl.a. G. Johannesen: Om "Norges litteraturhistorie". Fagkritisk pamflett. (Norsk fagkritisk serie), Oslo: Novus, 1975.
2. Denne kritikken førte bl.a. til et eget forskningsprosjekt ved Institutt for allmenn litteraturvitenskap i Bergen (i samarbeid med instituttet i Oslo). Se A. Kittang, P. Meldahl og H. Skei: Om litteratur-

historieskriving. Øvre Ervik: Alvheim & Eide, 1983 (utgitt i 1984).

Willy Dahl lovet for øvrig at han aldri skulle gjøre det mer, se W. Dahl: "Jeg skal aldri gjøre det mer" i NLA 1974, s. 197-203, Oslo: Det Norske Samlaget, 1974.

3. Se bl.a.: W. Dahl: "Stopp litt og tenk dere om, jenter. Et bidrag til debatten om kvinnelitteraturen" i Vinduet nr. 4, 1982 og fem svar i Vinduet, nr. 1, 1983.
4. Ahlström er den store klassikeren i en politisk og sosiologisk analyse av det moderne gjennombrudd, med rette. Se G. Ahlström: Det moderna genombrottet i nordens litteratur, Stockholm: Rabén & Sjögren 1974 (opprinnelig utgitt 1947).
5. Se f.eks. Georg Lukács: Realisme; Oslo: Gyldendal, 1975.
Horst Bien er professor i nordisk litteratur i Greifswald, DDR og har bl.a. utgitt: Henrik Ibsens realisme. Oslo 1973.
Willy Dahl henviser til hans analyse av gullalderen på s. 316, bind 1.
6. W. Dahl: "Om litteraturhistorien som umulighet", i Nordica (bind 1, 1984) s. 21, Odense: Od. Universitetsforlag, 1984.
7. Se bl.a. L. Goldmann: Structures mentales et création culturelle, Paris: Ed. Anthropos, 1970 og L. Goldmann (i utv. v. S.M. Kristensen): Om marxistisk metode, Kbh. 1973.
8. Til orientering, se bl.a.: Robert Jauss: "Litteraturhistorien som provokasjon mot litteraturvitenskapen". I dansk oversettelse: "Litteraturhistorien som utfordring til litteraturvitenskapen" i M. Olsen og G. Kelstrup, red.: Værk og læser. Kbh. 1981.
Se også presentasjoner av problemstillingene i forbindelse med prosjektet Norsk litteraturkritikks historie, i div. numre av Norskrift (nr. 36, 38 og 43, bl.a.).